

Evaluering av Nullvisjon Selvmord, Handlingsplan 2015 - 2020

Nordland fylkeskommune

Nordland
FYLKESKOMMUNE

Evaluering av Nullvisjon Selvmord

Handlingsplan 2015 - 2020

Tromsø

Desember 2019

Forord

Denne rapporten er resultatet av en evaluering PwC har utført for Nordland fylkeskommune i perioden oktober til desember 2019. Nordland Fylkeskommune var foregående i arbeidet med å sette en nullvisjon om selvmord, og utarbeide en handlingsplan mot selvmord på et fylkeskommunalt nivå. Utgangspunktet for visjonen og handlingsplanen var at Nordland fylke hadde noe høyere forekomst av selvmord enn landsgjennomsnittet. Handlingsplanen er utarbeidet i tråd med anbefalinger gitt i nasjonal handlingsplan for forebygging av selvmord og selvskading.

Formålet med evalueringsrapporten er å se nærmere på om arbeidet med handlingsplanen har ført fylkeskommunen nærmere sin nullvisjon om at ingen innbyggere i fylket skal ta sitt eget liv. Evalueringen er avgrenset til å se nærmere på fire tiltak, samt å komme med anbefalinger til hvordan fylkeskommunen kan arbeide fremover for å forebygge selvmord.

Arbeidet er utført av PwC-teamet Ane-Margit Eikjok Chalmers og Kathrine Leirkjær Støve, med sistnevnte som prosjektleder. Vi takker Nordland fylkeskommune for et interessant oppdrag og godt samarbeid.

Innhold

Disclaimer	4
Sammendrag	5
Innledning	7
Metodisk tilnærming	9
Kulturbaserte tiltak	13
Vivat selvmordsforebyggende kurs	25
Vurderinger og anbefalinger	36

Disclaimer

Denne rapporten er utarbeidet for Nordland fylkeskommunes interne bruk i forbindelse med Evaluering av Nullvisjon selvmord - Handlingsplan 2015 - 2020.

Våre vurderinger bygger i hovedsak på faktainformasjon som har fremkommet i intervjuer med ansatte i Nordland fylkeskommune og samarbeidende aktører, dokumentasjon som Nordland fylkeskommune har gjort tilgjengelig for oss og selvstendig spørreundersøkelse blant ansatte ved videregående skoler i Nordland.

PricewaterhouseCoopers (PwC) har ikke foretatt noen selvstendig verifisering av informasjonen som har fremkommet, og vi innestår ikke for at den er fullstendig, korrekt og presis. PwC har ikke utført noen form for revisjon eller kontrollhandlinger av Nordland fylkeskommunes virksomhet. Rapporten inneholder materiale som er konfidensiell for Nordland fylkeskommune og PwC.

Nordland fylkeskommune har rett til å benytte informasjonen i denne rapporten i sin virksomhet, i samsvar med avtalevilkårene. Rapporten og/eller informasjon fra rapporten skal ikke benyttes for andre formål uten skriftlig samtykke fra PwC. PwC påtar seg ikke noe ansvar for tap som er lidt av Nordland fylkeskommune eller andre som følge av at vår rapport eller utkast til rapport er distribuert, gjengitt eller på annen måte benyttet i strid med disse bestemmelsene eller avtalen.

PwC beholder opphavsrett og alle andre immaterielle rettigheter til rapporten samt ideer, konsepter, modeller, informasjon og know-how som er utviklet i forbindelse med vårt arbeid.

Enhver handling som gjennomføres på bakgrunn av vår rapport foretas på eget ansvar.

Sammendrag

PwC fikk i oppdrag av Nordland fylkeskommune å gjennomføre en evaluering av Nullvisjon Selvmord, Handlingsplan 2015 - 2020. Evalueringen er gjennomført i perioden oktober til desember 2019.

Evalueringen konsentrerer seg om følgende fire tiltak:

- 1.1.11 Formidle kunnskap og holdninger gjennom den kulturelle skolesekken
- 1.1.15 Kulturbasert tilnærming/metodikk
- 2.1.2. Skolering av rådgivere/PPT i VGS m/Vivat kurs i selvmordsforebygging
- 4.1.4 Vivat selvmordsforebyggende kurs

Disse tiltakene skulle evalueres opp mot følgende problemstillinger:

- Har de aktuelle tiltakene ført til at Nordland fylkeskommune er nærmere sin visjon om at ingen skal ta sitt eget liv?
- Har tiltakene ført til mer kunnskap, åpenhet og kompetanse?

I tillegg var PwC bedt om å gi en vurdering av følgende:

- Aldersspesifikke versus tiltak rettet mot hele befolkningen i det selvmordsforebyggende arbeidet
- Fremtidige satsninger i tilknytning til forebygging av selvmord

Metodisk gjennomføring

I prosjektets innledende fase gjennomførte vi intervjuer med nøkkelpersoner i Nordland fylkeskommune og sentrale samarbeidspartnere i det selvmordsforebyggende arbeidet.

Til grunn for analyser og vurderinger som er gjort i rapporten, har vi basert oss på eksisterende kunnskapsgrunnlag om selvmordsforebygging.

For å evaluere de kulturbaserte tiltakene som omtales i handlingsplanen, ble det besluttet å avgrense analysegrunnlaget til tilbakemeldinger innhentet av Den kulturelle skolesekken (DKS) fra lærere og elever i etterkant av gjennomførte forestillinger. Dette gjelder både forestillingen «Gjemsel» og forestillingen «Si ifra». Det ble besluttet å ikke innhente data for evaluering av ytterligere kulturbaserte tiltak.

For å svare på problemstillingene om tiltakene som omhandler Vivat kurs har ført til økt kunnskap, åpenhet og kompetanse, og om tiltakene har ført til at fylkeskommunen er nærmere sin nullvisjon, har vi innhentet evalueringer som Vivat selv har gjennomført i etterkant av kursene i Nordland og systematisert disse. Videre har vi gjennomført en spørreundersøkelse blant alle ansatte blant tre utvalgte videregående skoler, samt gjennomført individuelle telefonintervjuer med ni ansatte.

Hovedfunn

Kulturbaserte tiltak

I planperioden har Nordland fylkeskommune iverksatt og gitt tilskudd til kulturbaserte tiltak som vi anser som gode eksempler på et helsefremmende arbeid. Den kulturelle skolesekken har gjennomført forestillingene «Gjemsel» og «Si ifra». I tillegg viste en innledende kartlegging at fylkeskommunen i samarbeid med ungdommens fylkesråd har gitt tilskudd til ytterligere initiativer som kan medregnes som tiltak innen kulturbasert tilnærming, herunder forestillingen «Kom som du er». Det er utfordrende å si at de kulturbaserte tiltakene i Nordland fylkeskommune har ført til at fylkeskommunen er nærmere sin visjon om at ingen skal ta sitt eget liv. Likevel anser vi de kulturelle tiltakene kan bidra til forebygging av selvmord gjennom å være universelle tiltak som favner store deler av befolkningen generelt ved å skape arenaer og møteplasser som setter til økt fokus og åpenhet om temaet psykisk helse. Det er også mulig at tiltakene rettet mot ungdom spesielt kan bidra blant annet til at flere ungdom søker råd og psykisk helsehjelp. Det er vår vurdering at fylkeskommunen har vist

gjennomtenkt varsomhet ved bruk av kulturelle tiltak i arbeidet med å forebygge selvmord, blant annet ved å inkludere helsesykepleier i forestillingene på skolene.

Vivat kurs

I planperioden har Nordland fylkeskommune med hensikt utvidet satsingen av skolering i Vivat kurs til å omfavne kursing av *alle* ansatte ved *alle* videregående skoler i Nordland. Det er vår vurdering at den omfattende kursingen har ført til økt kunnskap om selvmord og selvmordsforebygging blant ansatte i videregående skole. Særlig har det ført til at kursdeltagere har hatt et positivt skifte i holdninger rundt selvmordsfare, og ført til at kursdeltakere har tilegnet seg økt kunnskap om hva man skal gjøre i en situasjon med selvmordsfare. Kursdeltakerne har indikert at de har tatt i bruk kompetansen i konkrete situasjoner med selvmordsfare, både i møte med elever på skolen, men også i møte med andre personer. Vi mener at Vivat kurs som kompetansehevingstiltak har potensialet til å føre Nordland fylkeskommune nærmere sin nullvisjon.

Vurderinger og anbefalinger

I rapportens siste kapittel gir PwC vår overordnede vurdering av arbeidet med handlingsplanen, og kommer med våre overordnede anbefalinger til fylkeskommunens videre arbeid med nullvisjon selvmord. Overordnet er vårt inntrykk at Nordland fylkeskommune er et foregangsfylke i å sette selvmordsforebygging høyt på agendaen, gjennom å ha en egen handlingsplan på dette området. Likevel er vårt inntrykk at planen har favnet svært mange tiltak, at mange av dem ikke er gjennomført, og at måten arbeidet har vært organisert på også har vært basert på en sårbar struktur og dels personavhengig. Våre anbefalinger til det videre arbeidet er:

- Fylkeskommunen bør vurdere å nedsette en prosjektgruppe eller arbeidsgruppe som får ansvar for det selvmordsforebyggende arbeidet. I tillegg bør fylkeskommunen vurdere å i større grad involvere regionale fagmiljøer og brukerorganisasjoner, for eksempel i form av en ressursgruppe. Eksempler på fagmiljøer og brukerorganisasjoner som bør involveres er RVTS Nord, RBUP Nord, og representanter for tjenesteapparatet, som KS, Bufetat, Nordlandssykehuset og LEVE. Fylkeskommunen bør sikre at ansvaret for gjennomføringen av de valgte tiltakene er godt forankret hos de involverte aktørene for å sikre eierskap.
- Handlingsplanen bør ha en innledende beskrivelse av utfordringsbildet i fylket når det gjelder selvmordsstatistikk, resultater fra Ung Data undersøkelsen og andre relevante data.
- I likhet med utarbeidelse av Handlingsplan mot selvmord 2015 - 2020, bør fylkeskommunen gjøre et grundig innsiktsarbeid, med utgangspunkt i fagkunnskap og veiledningsmaterieell fra helsemyndighetene om forebygging av selvmord for å ha et godt kunnskapsgrunnlag om hvilke tiltak som anses å være gode forebyggende tiltak.
- Fylkeskommunen bør velge ut færre tiltak enn i nåværende handlingsplan, for å øke muligheten til å gjennomføre dem. Tiltakene bør prioriteres ut ifra antatt effekt, fylkeskommunens gjennomføringsevne og antatte synergieffekter mellom tiltak.
- Fylkeskommunen bør vurdere fordeler og ulemper ved å ha en egen handlingsplan for det selvmordsforebyggende arbeidet. Vi anbefaler for øvrig også at nullvisjonen og det selvmordsforebyggende arbeidet innarbeides i regional planstrategi og øvrig planverk på fylkeskommunalt nivå.
- Fylkeskommunen bør utarbeide indikatorer for måloppnåelse knyttet til de ulike tiltakene, og påse at det er iverksatt gode evalueringsmetoder for hvert tiltak for å kunne vise til om tiltaket har hatt ønsket effekt i planperioden. Målgruppens erfaringer med tiltakene bør innhentes.

Innledning

PwC fikk i oppdrag av Nordland fylkeskommune å gjennomføre en evaluering av Nullvisjon Selvmord, Handlingsplan 2015 - 2020. Evalueringen er gjennomført i perioden oktober til desember 2019.

PwC står alene ansvarlig for alle analyser og vurderinger som er gjort i rapporten.

Bakgrunn for oppdraget

I Nordland var det i løpet av femårsperioden mot 2015 registrert 138 selvmord (12,2 selvmord pr. 100 000 innbygger) i Nordland. Dette var høyere enn landsgjennomsnittet på 11,7 selvmord pr. 100 000 innbygger. Denne statistikken, sammen med den nasjonale Ungdataundersøkelsen, og fylkeskommunens undersøkelse Ung i Nordland, 2013, var med på å danne bakgrunnen for at Nordland fylkeskommune i 2014 vedtok en nullvisjon for selvmord. I disse undersøkelsene kom det frem blant annet at så mange som 38 prosent jenter og 16 prosent gutter i Nordland oppga at de hadde gjort forsøk på å skade seg selv, og på spørsmålet «har du noen gang forsøkt å ta ditt eget liv» svarte 14 prosent jenter og 8 prosent gutter ja. Disse tallene var høyere enn gjennomsnittet på landsbasis. Nullvisjonen ble konkretisert gjennom en handlingsplan vedtatt av fylkestinget i 2015.

Nordland fylkeskommune var foregående i arbeidet med å skrive en handlingsplan på et fylkeskommunalt nivå. Det var ingen lignende planer eller erfaringer på dette nivået å basere seg på, og det ble derfor bestemt at planen skulle utarbeides i tråd med anbefalinger gitt i nasjonal handlingsplan for forebygging av selvmord og selvskading.

I utarbeidelsen av handlingsplanen ble det i tråd med den nasjonale handlingsplanen lagt vekt på en kombinasjonen av universelle tiltak rettet mot hele befolkningen i fylket, og selektive tiltak rettet mot sårbare og utsatte grupper. Fylkeskommunen ønsket å satse høyt, og det ble utformet 49 tiltak innenfor fem delmål – god psykisk helse og mestring i befolkningen, redusert forekomst av selvmord og selvskading i risikogrupper, god oppfølging og ivaretagelse av etterlatte, pårørende og andre berørte, et kunnskapsbasert tjenesteapparat og kunnskapsbaserte strategier. Særlig vekt ble lagt på på det første delmålet – God psykisk helse og mestring i befolkningen - da dette området ble ansett å i størst grad gjenspeile og berøre fylkeskommunens ansvar. På overordnet nivå la også planen vekt på å redusere forekomst av selvmord og selvskading, samt sikre god oppfølging av etterlatte etter selvmord. Tiltakene ble delt inn i kategoriene «Fylkeskommunal oppfølging» og «Oppfølging fra andre». En grunnleggende målsetting for det selvmordsforebyggende arbeidet i Nordland var å bidra til økt kunnskap og åpenhet om psykisk helse og psykisk helsehjelp, samt redusere fordommer og stigma tilknyttet selvmord og selvskading.

Formål med oppdraget

Nordland fylkeskommune ønsket å få gjennomført en ekstern evaluering av arbeidet med Nullvisjon selvmord. Nordlands fylkeskommune har gitt PwC i oppdrag å evaluere fire av tiltakene innenfor kategorien «Fylkeskommunal oppfølging»:

- 1.1.11 Formidle kunnskap og holdninger gjennom den kulturelle skolesekken
- 1.1.15 Kulturbasert tilnærming/metodikk
- 2.1.2. Skolering av rådgivere/PPT i VGS m/Vivat kurs i selvmordsforebygging
- 4.1.4 Vivat selvmordsforebyggende kurs

Disse tiltakene skulle evalueres opp mot følgende problemstillinger:

- Har de aktuelle tiltakene ført til at Nordland fylkeskommune er nærmere sin visjon om at ingen skal ta sitt eget liv?
- Har tiltakene ført til mer kunnskap, åpenhet og kompetanse?

I tillegg var PwC bedt om å gi en vurdering av følgende:

- Aldersspesifikke versus tiltak rettet mot hele befolkningen i det selvmordsforebyggende arbeidet
- Fremtidige satsninger i tilknytning til forebygging av selvmord

Evalueringene av de fire tiltakene er i denne rapporten avgrenset til to kapitler, hvor tiltak 1.1.11 og 1.1.15 omhandles som kulturbaserte tiltak, og tiltakene 2.1.2 og 4.1.4 omhandles som Vivat selvmordsforebyggende kurs. I vurderingen av handlingsplanen har vi besvart på problemstillingene som ble formulert av fylkeskommunen og vi har i mindre grad vurdert resultatmålene som er formulert per tiltak i handlingsplanen.

Oppbygging av rapporten

Den første delen av rapporten beskriver i Kapittel 1 vår metodiske tilnærming. Videre tar rapporten for seg de Kulturbaserte tiltakene i Kapittel 2, og tiltakene som omhandler Vivat Selvmordsforebyggende kurs i kapittel 3. Våre anbefalinger er gitt i Kapittel 4.

Metodisk tilnærming

I dette kapittelet gir vi den metodiske tilnærmingen til evalueringen av Nullvisjon Selvmord, handlingsplan 2015 - 2020. Evalueringen baserer seg på en kombinasjon av kvalitative og kvantitative datainnsamlingsmetoder.

Innledende intervjuer

I prosjektets innledende fase gjennomførte vi intervjuer med nøkkelpersoner i Nordland fylkeskommune og sentrale samarbeidspartnere i det selvmordsforebyggende arbeidet. Nedenfor nevnte roller ble intervjuet:

- Seksjonsleder folkehelse
- Ansatte med hovedansvar for planarbeidet
- Fylkesleder for brukerorganisasjonen LEVE - Landsforeningen for etterlatte etter selvmord
- Representant for regionalt Ressurssenter for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS Nord)
- Representant for Vivat, Universitetssykehuset i Nord-Norge (UNN)
- Representant for Vivat, lokalt i Nordland
- Leder for Nasjonalt senter for selvmordsforskning- og forebygging (NSSF)

Intervjuene kan karakteriseres som semistrukturerte intervjuer. Vi tok utgangspunkt i forhåndssatte intervjuguider for å innlede intervjuene, og fulgte opp med oppfølgingsspørsmål underveis for å oppdage og kartlegge ukjente detaljer. De fleste intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt i Bodø, mens noen ble gjennomført per video eller telefon.

Dokumentgjennomgang

Til grunn for analyser og vurderinger som er gjort i rapporten, har vi basert oss på eksisterende kunnskapsgrunnlag om selvmordsforebygging. Følgende dokumenter har vært sentrale:

- Nasjonal Handlingsplan for forebygging av selvmord og selvskading 2017-2017, Helsedirektoratet
- Veiledende materiell for kommunene om forebygging av selvskading og selvmord, Helsedirektoratet
- Kursbeskrivelse Vivat-kurs
- Evaluering av Vivat, Helsedirektoratet v/Rambøll Management (2007)
- Evaluering av VIVA, Helsedirektoratet v/BDO (2019)

Systematisering av tilbakemeldinger fra Den kulturelle skolesekken

For å evaluere de kulturbaserte tiltakene som omtales i handlingsplanen, ble det besluttet å avgrense analysegrunnlaget til tilbakemeldinger innhentet av Den kulturelle skolesekken (DKS) fra lærere og elever i etterkant av gjennomførte forestillinger. I samråd med oppdragsgiver vurderte vi at det ville vært krevende å innhente tilbakemeldinger fra elever i forbindelse med denne evalueringen, fordi forestillingene ble vist tilbake i tid, og fordi det ville være krevende å identifisere og nå frem til elevene. Det ble også vurdert som lite relevant å innhente ytterligere tilbakemeldinger fra lærere, helsesykepleiere eller andre ansatte ved skolene for å belyse problemstillingene.

Det ble besluttet å ikke innhente data for evaluering av ytterligere kulturbaserte tiltak, blant annet fordi de har vært åpne for innbyggere generelt, og det ble vurdert som vanskelig å nå frem til målgruppen i etterkant.

Tilbakemeldingene på forestillingene gjennom Den kulturelle skolesekken gjelder forestillingene «Gjemsel» og «Si ifra». Disse tilbakemeldingene er innhentet fra turneen som produksjonen gjorde høsten 2017, høsten 2018 og våren 2019. Det er ikke innhentet tilbakemeldinger fra den første turneen som ble gjort i den videregående skolen. Tilbakemeldingene er innhentet på to måter. Det ene er sendt ut i form av et evalueringsskjema distribuert til kulturkontakt ved skolene i etterkant av produksjonen. Evalueringene er sendt ut til alle skolene, og utsendelse har blitt gjort automatisk. En eventuell purring har blitt gjort manuelt dersom skolen ikke svarte

på evalueringen. Skolens kulturkontakt kan være rektor eller inspektør, og andre steder er dette en lærer. Noen kulturkontakter som mottok evalueringen videresendte denne til lærere som var på forestillingen.

Det er mottatt 28 tilbakemeldinger fra produksjonen «Gjemsel». Disse er fra 23 forskjellige skoler. Det vil si at 23 av 61 skoler har gitt deres tilbakemeldinger, som utgjør en svarprosent på 38 prosent. Det er mottatt 17 tilbakemeldinger på produksjonen «Si ifra». Disse er fra 15 forskjellige skoler. Det vil si en svarprosent på 58 prosent.

Evalueringene er gjort i form av åtte spørsmål. Det har også vært åpent for å gi kommentarer i et kommentarfelt. Følgende spørsmål ble spurt i evalueringsskjemaet til begge produksjonene:

1. *Hva er ditt inntrykk av denne produksjonen?*
2. *Hvordan var responsen fra elevene?*
3. *Hvordan var kontakten mellom formidler/utøver og elever?*
4. *Hvordan passet produksjonen for målgruppen?*
5. *Hvordan fungerte arenaen der produksjonen ble arrangert?*
6. *Hvordan ble elevene informert/forberedt på besøket i forkant?*
7. *Hvordan fungerte informasjonsmaterialet?*
8. *Var elevene medarrangører i noen grad?*

Det påpekes at problemstillingene som er gitt av fylkeskommunen i forbindelse med evalueringen av handlingsplanen 2015-2020 ikke er tatt i betraktning når den kulturelle skolesekken har formulert spørsmålene i evalueringsskjemaet sendt til skolene. Det er derfor besluttet å avgrense analysen av funnene fra de fire første spørsmålene, da disse anses som mest relevant i forhold til innhenting av data som kan svare på problemstillingen formulert av Nordland fylkeskommune.

Det ble også innhentet publikumskommentarer fra elevene i etterkant av produksjonen «Gjemsel». Det var frivillig å gi en kommentar. 21 elever sendte inn kommentarer etter produksjonen. Det er ikke innhentet publikumskommentarer fra produksjonen «Si ifra».

Datainnsamling for evaluering av Vivat Selvmordsforebyggende kurs

For å svare på problemstillingene om tiltakene som omhandler Vivat kurs har ført til økt kunnskap, åpenhet og kompetanse, og om tiltakene har ført til at fylkeskommunen er nærmere sin nullvisjon, har vi tatt utgangspunkt i Kirkpatrick's 4-nivå modell¹. Dette er en modell for evaluering av kompetansehevingstiltak som viser at *responsen* til deltakerne er det nivået av et kompetansehevingstiltak som er minst krevende å måle. Den viser videre at det blir i økende grad mer krevende å måle læring, atferdsendring og resultatoppgjørelse.

Jack J. Phillips² har beskrevet en metodikk som vi har basert oss på for å gjennomføre evalueringen mest mulig effektivt. Han beskriver at de to første nivåene kan måles *under* gjennomføringen av tiltaket ved blant annet å bruke spørreskjema. Vivat kursene var gjennomført på videregående skoler i Nordland i 2017 og 2018, og vi har innhentet evalueringene som Vivat selv har gjennomført i etterkant av kursene i Nordland. Videre beskriver Phillips at oppfølgende intervjuer og oppfølgende spørreskjema er metoder som kan benyttes *etter* gjennomføring for å måle atferdsendring og resultatoppgjørelse. Vi har i tråd med dette gjennomført en spørreundersøkelse av tidligere kursdeltakere for å innhente data som kan bidra til å måle atferdsendring og resultatoppgjørelse i den grad det er mulig. Vi har også valgt å gjennomføre intervjuer med et utvalg av tidligere respondenter for å ha kvalitativ data å bygge opp under det kvantitative.

---

¹ D. Kirkpatrick, "The Kirkpatrick Model", på *Kirkpatrick Partners nettside*: www.kirkpatrickpartners.com/Our-Philosophy/The-Kirkpatrick-Model, (publiseringsdato ikke oppgitt, lastet ned 04. desember 2019)

² J.J. Phillips, 1997, *Return on Investment in Training and Performance Improvement Programs*, Burlington, MA: Butterworth-Heinemann

Spørreundersøkelse

Det ble i fellesskap med Nordland fylkeskommune bestemt antall skoler spørreundersøkelsen skulle sendes til, og hvilke kriterier som skulle legges til grunn når man valgte skolene. Det ble avklart at det ville være hensiktsmessig å innhente data fra skoler fra forskjellige geografiske områder og av forskjellig størrelse. Tabellen nedenfor oppsummerer dette.

Skole	Kriterie	Antall elever	Antall ansatte
Bodø videregående skole	Stor skole i Nordland, by	1350	320
Mosjøen videregående skole	Mellomstor skole i Nordland, liten by	780	250
Saltdal videregående skole	Liten skole i Nordland, distrikt	152	53

Spørreundersøkelsen ble distribuert til ledere ved tre skoler, som videresendte undersøkelsen til totalt 623 ansatte. 144 ansatte svarte på undersøkelsen. Dette er en svarprosent på 22 prosent.

Spørreundersøkelsen tok hensyn til at de som svarte på undersøkelsen enten hadde deltatt på todagerskurset Førstehjelp ved Selvmordsfare, halvdagskurset Oppmerksom På Selvmordsfare (OPS!), eller ikke hadde deltatt på kurs. De som hadde deltatt på Førstehjelp ved Selvmordsfare fikk flere antall spørsmål enn de som hadde deltatt på OPS! kurset. De som ikke hadde deltatt på kurs fikk kun spørsmål for å avdekke deres holdninger knyttet til personer i selvmordsfare.

Videre var spørreundersøkelsen delt inn i overordnede temaer for å sikre at svarene ville kunne bidra til vurderingen av problemstillingene som Nordland fylkeskommune hadde formulert:

- Kunnskap og holdninger innenfor selvmordsfare og selvmord
- Kompetanse innenfor håndtering av selvmordsfare
- Åpenhet om temaet selvmord
- Veien videre for å forebygge selvmord

Vi presiserer at resultatene fra undersøkelsen ikke kan generaliseres til å gjelde alle deltagere generelt. Det er gjennomført to nasjonale evalueringer av Vivat, hvor den siste ble gjennomført i 2019. Resultatene fra spørreundersøkelsen i Nordland ses i sammenheng med resultatene fra disse evalueringene, noe som gjør funnene mer robuste.

Intervju

For å utfylle det kvantitative datagrunnlaget ble det i samråd med Nordland fylkeskommune bestemt at PwC skulle gjennomføre 3-5 utdypende intervjuer per skole som spørreundersøkelsen var blitt sendt til. Det ble bestemt at fylkeskommunen skulle ta kontakt med leder på skolene. Skolelederne ble bedt om å dele kontaktinformasjon med ansatte som hadde deltatt på Vivat kurs og som kunne kontaktes for å avtale intervju. PwC mottok kontaktinformasjon til ni ansatte, og samtlige ble intervjuet per telefon.

Intervjuene ble utført som semi-strukturerte intervju. Det ble utformet en veiledende intervjuguide i forkant av intervjuene, men med rom for å stille oppfølgende spørsmål under intervjuene. Hvert intervju ble transkribert for å tilrettelegge for senere analyse.

Avgrensning

Av tid og ressursmessige begrensninger ikke hatt mulighet til å måle atferdsendring og resultatopptak blant elever på den videregående skole. Det vil si at vi ikke har hatt mulighet å evaluere årsakssammenhengen når det kommer til antall selvmord i Nordland, og hvorvidt kursing av ansatte i videregående skoler faktisk har ført til at færre elever ved videregående skole har tatt sitt eget liv. Vi påpeker her at det heller ikke tidligere er foretatt en slik evaluering av effekten av Vivat kurs på nasjonalt nivå. Det vi derfor har valgt å gjøre er å innhente data som *kan gi en indikasjon* på tidligere kursdeltakeres *opplevde nytteverdi* og *læringsutbytte* på lang sikt, og på denne måten innhente data som i noen grad kan bidra til å gjøre en indirekte vurdering på om kursing av ansatte i den videregående skolen kan ha ført til en nedgang av antall selvmord i den videregående skolen. Dette er også i tråd med anbefalingene beskrevet av BDO i deres evaluering av Vivat i 2019, hvor det

ble konkludert med at dersom måloppnåelse på lang sikt skal måles bør det gjennomføres flere målinger, fortrinnsvis før, like etter og etter utvalgt antall år etter kursene.

Metodiske begrensninger

Det er flere forhold som medfører at resultatene fra evalueringen må tolkes med forsiktighet og ikke kan generaliseres til å gjelde alle deltagere generelt.

Når det gjelder spørreundersøkelsen om Vivat selvmordsforebyggende kurs, var svarprosenten for lav til at funnene kan generaliseres. Skjevt utvalg kan forekomme på bakgrunn av at mange som ble tilsendt spørreundersøkelsen har valgt å ikke svare på denne. Resultatene fra spørreundersøkelsen vi har foretatt i Nordland ses likevel i sammenheng med resultater fra to nasjonale evalueringer av Vivat, hvor den siste ble gjennomført i 2019. Også i den nasjonale evalueringen, gjennomført av BDO, var det utfordringer med lav svarprosent³.

Datagrunnlaget for å evaluere de kulturbaserte tiltakene «Gjemsel» og «Si ifra» er begrenset i den forstand at vi ikke har data fra elever i den videregående skolen. Videre er det bare innhentet tilbakemeldinger fra et utvalg av skoler som produksjonene har besøkt. Svarprosenten på tilbakemeldingene fra produksjonene er 38 prosent og 58 prosent. Det er altså mange skoler som ikke har gitt deres tilbakemeldinger som kan føre til skjevt utvalg. Produksjonene har også vært åpne for å motta publikumskommentarer fra elevene, men dette har ikke vært pålagt, og det er kun et fåtall av elever som har gitt deres kommentarer. Fra de fleste skoler er derfor ingen tilbakemeldinger fra elever på produksjonene, og fra produksjonen «Si ifra» er det ikke mottatt noen publikumskommentarer.

---

³ BDO, 2019, Evaluering av Vivat selvmordsforebygging, på oppdrag for Helsedirektoratet

Kulturbaserte tiltak

Tiltak 1.1.11 Formidle kunnskap og holdninger gjennom den kulturelle skolesekken og tiltak 1.1.15 Kulturbasert tilnærming/metodikk

Resultatmålene knyttet til 1.1.11 og 1.1.15 i handlingsplanen var at Den kulturelle skolesekken (DKS) skulle tilby forestillinger med fokus på psykisk helse til elever minst en gang gjennom sitt skoleløp, og at kunst og kultur skulle anvendes i det selvmordsforebyggende arbeidet. Innledningsvis i prosjektet gjennomførte vi en kartlegging av hvilke kulturbaserte tiltak Nordland fylkeskommune har initiert og gitt tilskudd til, og hvilke forestillinger den kulturelle skolesekken har vist med temaer som setter fokus på psykisk helse. Tiltakene som ble identifisert er:

- Gjemsel (del av Den kulturelle skolesekken)
- Si ifra (del av Den kulturelle skolesekken)
- Kom som du er

I dette kapittelet presenterer vi hvert av disse tiltakene og gjør til slutt en helhetlig vurdering av tiltakene som faller under kulturbasert tilnærming. I presentasjonen av tiltakene «Gjemsel» og «Si ifra» gir vi først en beskrivelse av forestillingene og utrulling på skolene, før vi beskriver tilbakemeldinger som er innhentet fra Den kulturelle skolesekken, fra lærere og elever i etterkant av at forestillingene ble vist. Det foreligger ikke tilbakemeldinger av produksjonen «Kom som du er», og vi gir derfor kun en beskrivelse av dette tiltaket.

Gjemsel

Beskrivelse av forestillingen

Med bakgrunn i «Nullvisjon selvmord – Handlingsplan 2015-2020», ble søstrene Kristin og Anna Holand fra Steigen forespurt av Nordland fylkeskommune om å tilpasse deres produksjon «Quiet explosion» til å kunne fremføres på videregående skoler i Nordland. Dette resulterte i produksjonen «Gjemsel» som hadde urpremiere i Bodø 9.mars 2016. Deretter var forestillingen på turné ved en rekke videregående skoler i Nordland i perioden 9.-17.mars 2016. De gode tilbakemeldingene førte så til at Nordland fylkeskommunes seksjoner, Folkehelse og Ung kultur, arbeidet videre for å tilpasse forestillingen ytterligere slik at elever i grunnskolen også fikk se den. «Gjemsel» var dermed, i regi av Den kulturelle skolesekken i Nordland, på turné i grunnskolen (8.-10. trinn) i 2017 til 2019. Produksjonen har også blitt vist på God Nok-festivalen i Steigen.

Forestillingen blir beskrevet som et møte med to søstre på et selvutnevnt oppdrag for å redde verden, eller i alle fall nordre del av Nordland. Her skal de gi et musikalsk lynkurs i å bli bedre rustet til å møte tunge tider. Dette ved å ta et oppgjør med sin aller største frykt, nemlig hvordan man skal takle uutholdelig kjipe følelser. Forestillingen varer i cirka en halv time og har som mål å informere og skape åpenhet om psykiske helse, og at psykiske problemer kan la seg lege.

Virkemidler i produksjonen

Virkemidler som taes i bruk i produksjonen er blant annet musikk, teater, og en blanding av humor og alvor. Fylkeskommunen hadde også et krav om at helsesykepleier skulle være en del av forestillingen på skolene. Videre ble informasjonsmaterialet kalt «5 om dagen - fem veier til bedre psykisk helse» også delt ut i etterkant av forestillingen. Dette informasjonsmateriale er utviklet i regi av Ungdommens fylkesting i Nordland⁴, og er et helseprosjektet som beskrives på Nordlands fylkeskommunes hjemmeside å være inspirert av lignende ideer fra blant annet New Zealand og Irland. «5 om dagen» referer fem punkter som beskriver hva man kan gjøre for å få en bedre psykisk helse. I tillegg til å være delt ut i etterkant av produksjonen «Gjemsel», er

⁴ «5 om dagen - Fem veier til bedre psykisk helse», på Nordland fylkeskommunes nettside, <https://www.nfk.no/politikk/medvirkningsrad-og-ombud/ungdommens-fylkesting/5-om-dagen/>, (sist endret 28. juli 2017, lastet ned 20. november 2019)

informasjonsmaterialet også hengt opp på alle Nordlands videregående skoler. Punktene er beskrevet nedenfor:

1. **Ta kontakt!** - Vær åpen med venner og familie, snakk og lytt til hverandre.
2. **Prøv nye ting!** - Kom deg ut av komfortsonen. Mestring gir selvtillit.
3. **Ta pauser!** - Tenk på egne behov og følelser.
4. **Vær aktiv!** - Lik det du gjør, gjør det du liker. Aktivitet gjør deg glad!
5. **Gi av deg selv!** - Gjør noe fint for en venn eller en fremmed. Husk, et smil er nok!

Utrulling på videregående skoler i Nordland

Totalt har produksjonen Gjemsel blitt vist til om lag 1330 elever på 10 videregående skoler. Produksjonen var på turne til disse skolene, utenom Meløy og Knut Hamsun videregående skole, våren 2016 på midler finansiert av nullvisjonen. Meløy videregående skole og Knut Hamsun videregående skole, avdeling Steigen, hadde besøk av produksjonen høsten 2018. I tabellen nedenfor fremkommer det hvilke skoler produksjonen har blitt vist for, og hvilke den ikke har blitt vist for.

Produksjonen har vært på disse skolene	Produksjonen har ikke vært på disse skolene
Bodø videregående skole	Andøy videregående skole
Bodin videregående skole	Brønnøysund videregående skole
Fauske videregående skole	Mosjøen videregående skole
Sortland videregående skole	Narvik videregående skole
Hadsel vgs, avdeling Stokmarknes	Polarsirkelen videregående skole
Hadsel vgs, avdeling Melbu	Saltdal videregående skole
Aust-Lofoten videregående skole	Sandnessjøen videregående skole
Vest-Lofoten videregående skole	Mellomåsen skolesenter
Meløy videregående skole	Nettskolen i Nordland
Knut Hamsun videregående skole, avdeling Steigen	Nordland fagskole

Produksjonen har dermed vært på 60 prosent av de videregående skolene i Nordland, dersom de tre sistnevnte skolene ikke tas med i betraktningen.

Utrulling på grunnskolen i Nordland

Produksjonen har vært på tre ytterligere turneer på grunnskolen finansiert av den kulturelle skolesekken. I løpet av høsten 2017 og 2018, samt våren 2019 har produksjonen vært vist til totalt 3392 ungdommer i 8.-10. trinn ved 59 grunnskoler i Nordland. Vår oversikt viser at det er totalt 121 grunnskoler på 8-10 trinn, inkludert skoler med voksenopplæring. Det vil si at produksjonen har vært på om lag halvparten av ungdomsskolene i Nordland.

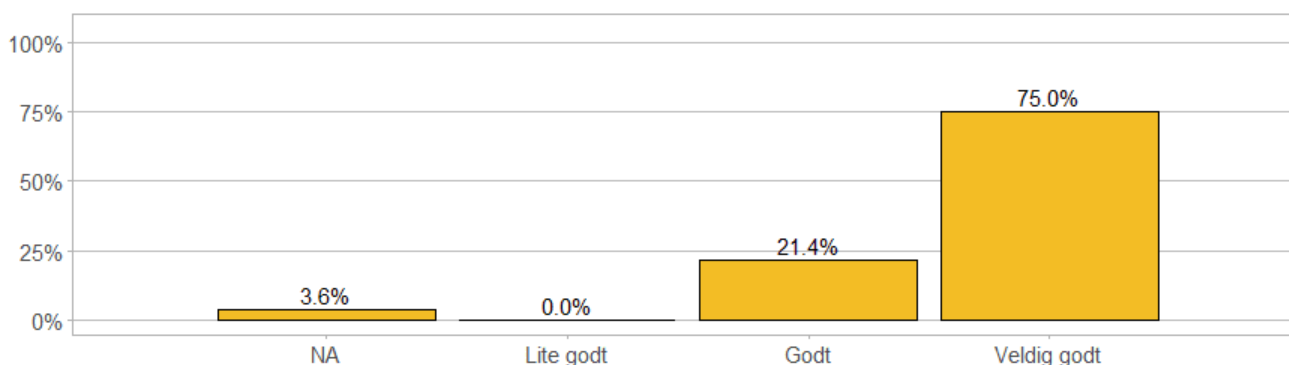
Tidsrom	Skole	Trinn	Antall elever
Høst 2017	Bleikvassli skole	8.-10. trinn	1268 elever fra 17 skoler
	Båsmo ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Hemnes sentralskole	8.-10. trinn	
	Husøy skole	8.-10. trinn	
	Konsvik skole	8.-10. trinn	
	Korgen sentralskole	8.-10. trinn	
	Lovlund skole	8.-10. trinn	
	Nesna skole avdeling Tomma	8.-10. trinn	

	Nesna skole avdeling Nesna	8.-10. trinn	
	Onøy/Lurøy skole	8.-10. trinn	
	Rana ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Rana ungdomsskole (Mo)	8.-10. trinn	
	Selfors ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Sleneset oppvekstsenter	8.-10. trinn	
	Storforshei barne- og ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Utskarpen barne- og ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Øresvik skole	8.-10. trinn	
Høst 2018	Bolga Oppvekstsenter avd. skole	8.-10. trinn	1173 fra 30 skoler
	Drag skole	8.-10. trinn	
	Enga skole	8.-10. trinn	
	Gjerøy skole	8.-10. trinn	
	Glomfjord skole	8.-10. trinn	
	Hamarøy sentralskole	8.-10. trinn	
	Inndyr skole	8.-10. trinn	
	Innhavet oppvekstsenter	8.-10. trinn	
	Jektvik skole	8.-10. trinn	
	Meløy oppvekstsenter av. skole	8.-10. trinn	
	Nesøy skole	8.-10. trinn	
	Nordsia oppvekstsenter	8.-10. trinn	
	Nygårdsjøen Oppvekstsenter	8.-10. trinn	
	Rognan Ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Rødøy skole	8.-10. trinn	
	Røklund skole	8.-10. trinn	
	Røst barne- og ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Røsvik skole	8.-10. trinn	
	Sandhornøyskole	8.-10. trinn	
	Steigens skolen avd. Leinesfjord	8.-10. trinn	
	Storfjord Oppvekstsenter	8.-10. trinn	
	Straumen skole	8.-10. trinn	
	Sulitjelma skole	8.-10. trinn	
	Sørarnøy skole og barnehage	8.-10. trinn	
	Tjongsfjord skole	8.-10. trinn	
	Trones skole	8.-10. trinn	
	Valnesfjord skole	8.-10. trinn	
	Vestmyra Skole	8.-10. trinn	
	Værøy skole	8.-10. trinn	
	Ørnes skole	8.-10. trinn	
Vår 2019	Ankenes skole	8.-10. trinn	951 fra 12 skoler
	Ballangen skole	8.-10. trinn	
	Bjerkvik barne- og ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Evenes skole	8.-10. trinn	
	Kjøpsvik skole	8.-10. trinn	
	Kongsvik Skole	1.-10. trinn	
	Lødingen ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Narvik ungdomsskole	8.-10. trinn	
	Narvik Voksenopplæring	8.-10. trinn	
	Ramsund skole	3.-10. trinn	
	Skjømen skole	8.-10. trinn	
	Vestbygd Skole	1.-10. trinn	

Beskrivelse av funnene

Nedenfor er en nærmere beskrivelse av funnene som fremkommer i spørreundersøkelsen sendt til skolene og publikumskommentarene fra elevene.

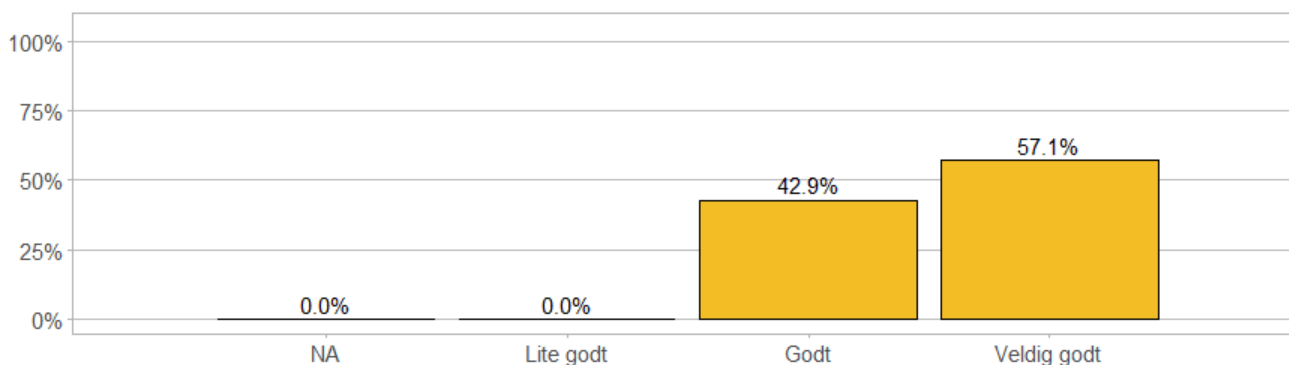
Figur 1 Hva er ditt inntrykk av denne produksjonen?

Evalueringene som er gjort av kulturkontaktene i etterkant av produksjonen er i hovedsak positive. På spørsmålet «Hva er ditt inntrykk av denne produksjonen» svarte 21/28 (75 prosent) av kulturkontaktene «Veldig godt», 6 av 28 (21,4 prosent) svarte «Godt». En person (3,6 prosent) svarte «N/A». Kommentarene som er gitt på evalueringsskjemaet reflekterte også disse positive svarene. Ord som gikk igjen i kommentarene var *flott, meget god, dyktige formidlere, godt formidlet, veldig bra, hyggelig, rollemodeller*. Kommentarene fra kulturkontaktene og publikumskommentarene fra elevene utdypet hva de mer spesifikt opplevde som bra med produksjonen. Det kan tyde på at mange opplevde selve *temaet* i produksjonen som relevant, og at måten utøverne formidlet budskapet på traff målgruppen. Dette er utdypet nedenfor i analysen av de neste spørsmålene.

Kulturkontaktene indikerte i kommentarene de skrev at de ønsket at produksjonen skulle komme tilbake neste år. Hele 5 av 17 kommentarer nevnte dette spesifikt:

- «Applaus og velkommen tilbake til oss.»
- «Ønsker gjerne denne produksjonen tilbake hvert år.»
- «..absolutt noe også neste elevkull kunne ha nytte av.»
- «..Kom gjerne tilbake.»
- «..velkommen tilbake.»

Det er kun tre kommentarer som nevnte noe i negativ retning. Dette er kommentarer om at helsesøster ikke var tilgjengelig for forestillingen, noen av elevene forstod ikke forestillingen, og at det var vanskelig å se for de som satt bakerst. Likevel kan det tenkes at disse kommentarene ikke har påvirket inntrykket til de som har svart på undersøkelsen i så stor grad, da det ikke er noen som svarte at deres inntrykk av produksjonen var «Lite godt». Det kan tenkes at disse kommentarene var ment som konstruktiv kritikk for å forbedre produksjonen ytterligere.

Figur 2 Hvordan var responsen fra elevene?

Videre svarte 57 prosent av kulturkontaktene at responsen fra elevene var «Veldig godt», og 43 prosent svarte «Godt». Det er altså ingen som svarte «N/A» eller «Lite godt».

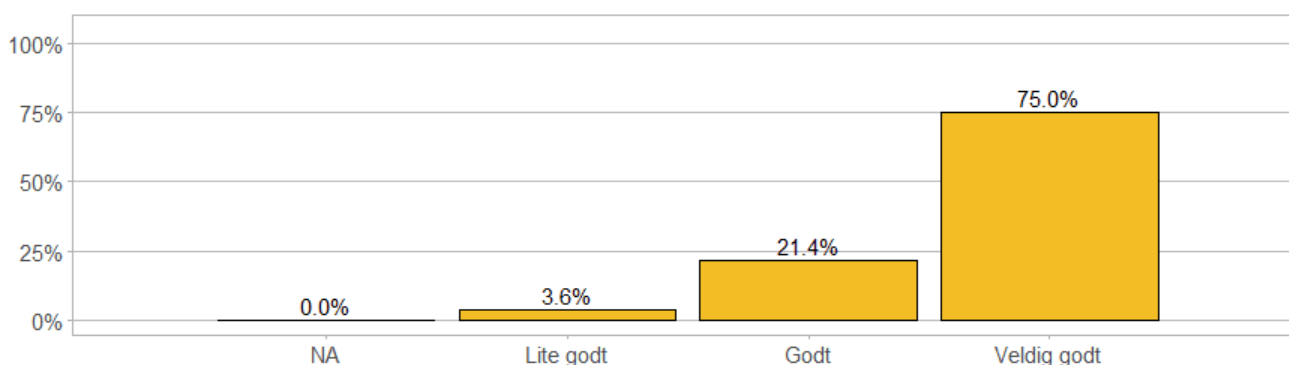
Dette er også i stor grad i samsvar med publikumskommentarene. Hele 19 av 23 kommentarer fra publikum brukte positive ladet ord som *bra*, *veldig bra*, *viktig*, *gøy*, *kjempegøy*, *fin*, *interessant*, *lærerikt* i sine tilbakemeldinger. Kun en av de tjuetre kommentarene var negativ ladet, og har beskrevet forestillingen som *kjedelig og uengasjerende*. En ytterligere kommentar nevnte at forestillingen var *veldig bra, men litt kjedelig*. Verdt å merke seg, er at det også var en kommentar som var skrevet på engelsk, hvor eleven beskrev at han/hun ikke forstod noe, men at personen som spilte gitar hadde et stort talent. Det kan tyde på at denne personen ikke forsto innholdet i forestillingen på grunn av mangel på norskkunnskaper, og at dette derfor er et unntak fra den generelle målgruppen.

Eksempler på kommentarer som reflekterte den positive tilbakemeldingen angående responsen fra elevene:

«Jeg liker denne forestillingen siden den er gøy.»

«Jeg synes denne forestillingen var veldig bra og interessant.»

Det er flere kommentarer som indikerte at elevene var fornøyd med produksjonen på grunn at at temaet var aktuelt og relevant. Dette er tatt med i oppsummeringen av det neste spørsmålet angående om produksjonen passet målgruppen, men disse kommentarene er nok også relevant for å dokumentere responsen som var evaluert av kulturkontaktene som i hovedsak veldig god eller god (ref grafen ovenfor).

Figur 3 Hvordan passet produksjonen for målgruppen?

Kulturkontaktene evaluerte at produksjonen passet til målgruppen. Hele 21/28 (75 prosent) svarte «Veldig godt» på spørsmålet «Hvordan passet produksjonen målgruppen?». 7/28 (25 prosent) svarte «Godt». Kommentarer fra evalueringen fra kulturkontaktene påpekte at det var et *veldig bra/aktuelt tema*, og at *helsesøster var inne og det er greit for videre samtaler om temaet*. Dette kan tolkes som at denne personen

mente at det var passende, i forhold til målgruppen som var elever på ungdomsskolen, at helsesykepleier var tatt inn som en del av forestillingen. En annen kommentar som beskrev hvorfor de fleste svarte at produksjonen passet til målgruppen var at den tok opp et *viktig tema i dagens samfunn*, og at utøverne viste på *en kreativ måte hvordan vi kan hjelpe*.

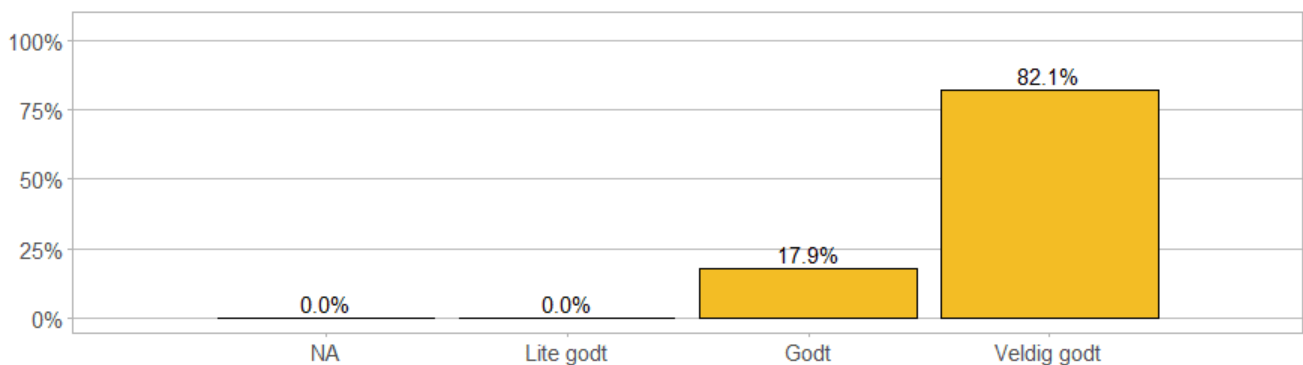
Kommentarene fra elevene indikerte at mange opplevde produksjonen traff deres målgruppe da de bruker ord som *relevant* og *lærerikt*. Elevene har i ni av de tjuetre kommentarene konkret beskrevet forestillingen som lærerik, med et godt budskap, og/eller med et viktig tema. For eksempel:

«Jeg synes dette var en bra forestilling. De illustrerer det vanskelige i livet veldig bra. Dette er et viktig tema, og det er bra at dere tar det opp med å komme til skolen vår å snakke om det.»

«Jeg synes det var en veldig fin måte å vise hvordan man kan vise/snakke om følelsene på.»

Det påpekes at en kommentar som er mottatt fra evalueringsskjemaet gitt til kulturkontaktene nevnte at det var noen av elevene som ikke forsto forestillingen og derfor fikk lite ut av det. Det var også en person (4 prosent) som svarte «Lite godt» på spørsmålet om produksjonen passet målgruppen. Nevnt ovenfor er det også en kommentar fra publikumskommentarene som beskrev produksjonen som *kjedelig* og *uengasjerende*, og en elev skrev at han ikke forstod noe.

Undersøkelsen viste dermed at det kan tyde på at produksjonen har i hovedsak passet til målgruppen, men at det har vært enkelte tilfeller av elever som ikke forstod forestillingen, av språkmessige, eller andre grunner, og også enkelte tilfeller av elever som ikke oppfattet forestillingen som engasjerende.

Figur 4 Hvordan var kontakten mellom formidler/utøver og elever?

Videre kan det også argumenteres for at kontakten mellom utøverne og elevene var opplevd som god da kulturkontaktene i høy grad (82 prosent) svarte «Veldig godt» på spørsmålet som evalueringen stilte i forhold til dette. De resterende 18 prosent (5/18) svarte «Godt» på dette spørsmålet.

En av kommentarene fra kulturkontaktene har utdypet hvordan vedkommende opplevde kontakten mellom elevene og formidlerne:

«Kristin og Anna fikk svært god kontakt med elevene fra første stund. Det var ei trygg og fin stemning i rommet. Kristin og Anna klarte å formidle et vanskelig tema på en lun og humoristisk måte. Den påfølgende timen snakket vi om hvordan vi kan bli flinkere til å lytte til hverandre. Det var tydelig at elevene hadde fått med seg mye og gjort opp egne tanker om temaet.»

Det at kontakten mellom formidler og elever var opplevd som god var gjenspeilet i noen av kommentarene fra elevene. Noen av elevene påpekte i kommentarene at forestillingen var *engasjerende*. En kontaktlærer nevnte i undersøkelsen at det var veldig bra at utøverne engasjerte publikum.

Si ifra

Beskrivelse

I tillegg til produksjonen «Gjemsel» har Den kulturelle skolesekken vist elever i grunnskolen en ytterligere forestilling med fokus på psykisk helse, nemlig produksjonen «Si ifra». Denne forestilling medregnes derfor som en del av Nordland Fylkeskommunes nullvisjon. «Si ifra» er en produksjon kombinert av musikk og skrivekunst basert på musiker Kim Lies erfaringer med mobbing på barneskolen. Produksjonen handler blant annet om det å si ifra når noen har det vanskelig, og viser deltakerne hvordan de kan uttrykke seg muntlig og skriftlig gjennom et skriveverksted som følger etter en konsert. Rebekka Brox Liabø er teater- og skrivepedagog og har lang erfaring med skriveverksteder. Gjennom teknikker fra kreativ skriving og teater skal elevene bli tryggere på å uttrykke seg skriftlig og stole på sin egen stemme. Skriveverkstedet skal hjelpe elevene å uttrykke seg gjennom å skrive, og dele videre med hverandre. Målgruppen er elever i grunnskolen.

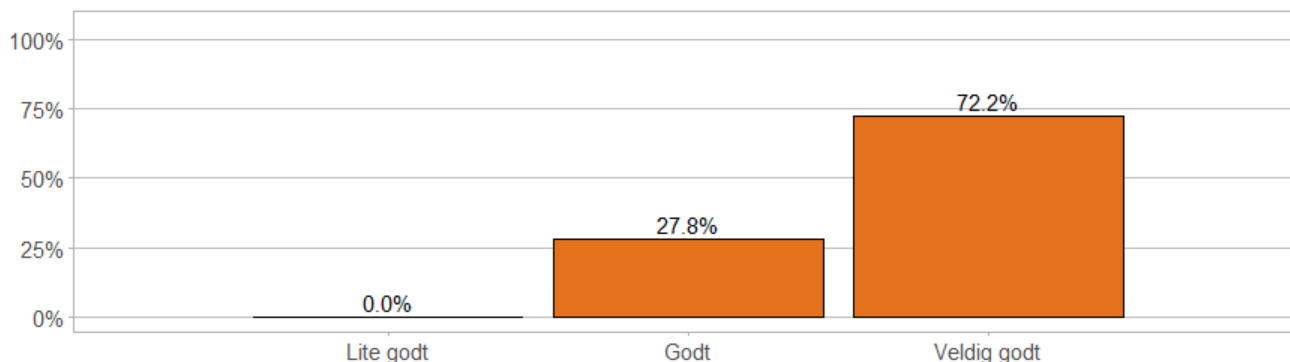
Utrulling

Si ifra har vært på to turneer i regi av den kulturelle skolesekken i 2018. Produksjonen har også en planlagt turne til ni skoler i Narvik-området i mars 2020. I løpet av våren og høsten 2018 var produksjonen innom totalt 850 ungdommer i 8.-10. trinn ved 26 grunnskoler i Nordland:

Tidsrom	Skole	Trinn	Antall elever
Høst 2018	Bindalseidet Skole Sa Brønnøysund barne- og ungdomsskole Dønna barne og ungdomsskole Grane barne- og ungdomsskole Hattfjelldal oppvekstsenter Herøy skole Hilstad barne- og ungdomsskole/Velfjord Oppvekstsenter Leirfjord barne- og ungdomsskole Løkta skole Salhus skole Sandnessjøen ungdomsskole Søvik oppvekstsenter Terråk skole ungdomstrinn avd. Kjella Tjøtta oppvekstsenter Vega barne- og ungdomsskole Veststad Sentralskole Vik skole	8.-9. trinn 8.trinn 8.trinn 8.trinn 8.trinn 8.trinn 8.-9. trinn 8.trinn 8.trinn 8.trinn 8.trinn 8.-10. trinn 8.trinn 8.trinn 8.-9. trinn 8.-10. trinn 5.-10. trinn 8.-9. trinn 5.-10. trinn 8.trinn	420 fra 17 skoler
Vinter 2018	Bleikvassli skole Båsmo ungdomsskole Hemnes sentralskole Korgen sentralskole Rana ungdomsskole Rana ungdomsskole avd. Mo Selfors ungdomsskole Storforshei barne- og ungdomsskole Utskarpen barne- og ungdomsskole	8.-10. trinn 8 8 8 8 8 8 8.-10. trinn 8.-10. trinn	430 fra 9 skoler

Beskrivelse av funnene

Nedenfor er en nærmere beskrivelse av funnene som fremkommer i spørreundersøkelsen sendt til skolene.

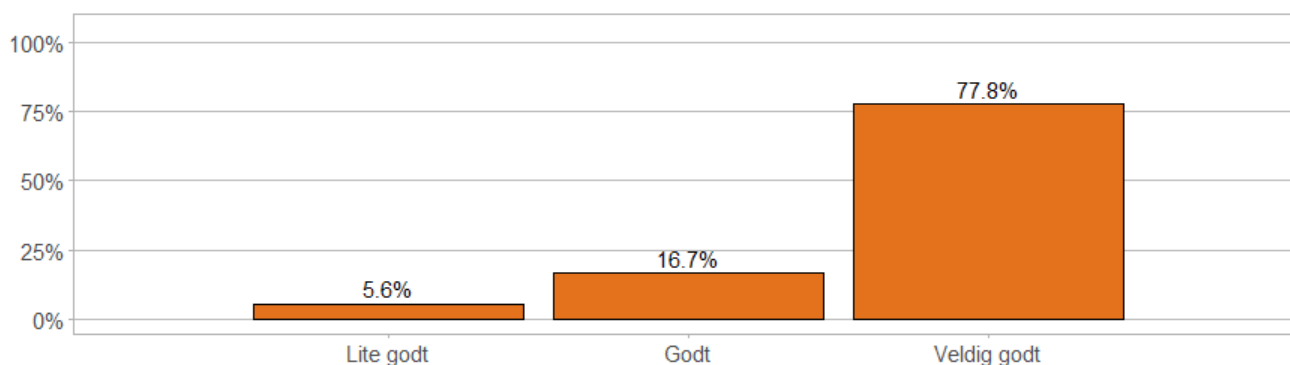

Figur 5 Hva er ditt inntrykk av denne produksjonen?

Svarene fra evalueringsskjemaet viser at de fleste kulturkontaktene hadde et positivt inntrykk av produksjonen da hele tretten av atten (72 prosent) har svart at de hadde et «Veldig godt» inntrykk av produksjonen. De resterende fem (28 prosent) har svart at de hadde et «Godt» inntrykk av produksjonen. Kommentarene fra evalueringsskjemaet er også kun positive, forutenom ett svar som beskriver at det var synd at det ikke ble satt opp flere forestillinger, for å unngå at det ble så store grupper av elever. En av de positive kommentarene nevner også at de ønsker Rebekka Brox Liabø tilbake da det ble lite tid til skrivning. Eksempler på positive tilbakemeldinger fra evalueringsskjema:

«Et meget godt opplegg med et viktig tema. Utrolig god formidling gjennom fortelling, sang og musikk. Enkle øvelser for å bli bedre kjent. Passet for alle.»

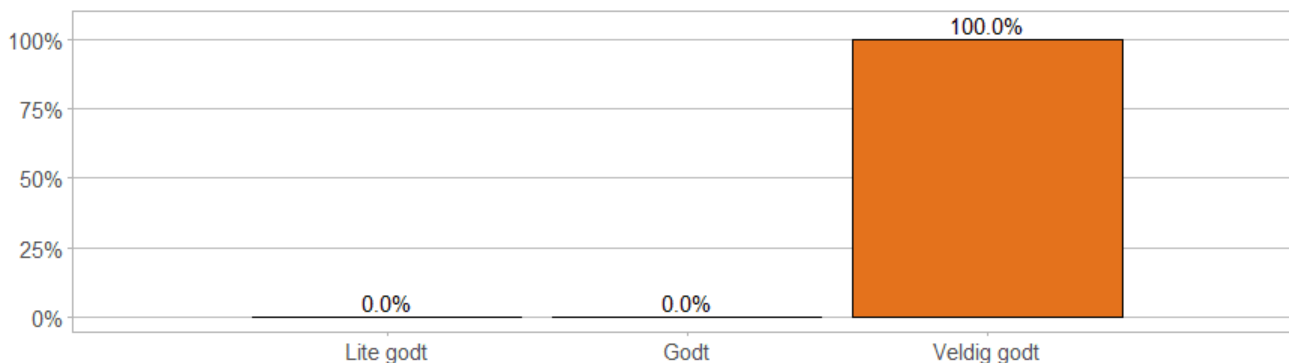
«Kjempegodt opplegg. Engasjerende og gode formidlere. Det virket som om dette traff elvene. Dette vil jeg anbefale andre skoler å benytte som opplegg.»

Figur 6 Hvordan var responsen fra elevene?

Svarene fra undersøkelsen viser også at de aller fleste kulturkontaktene opplevde at responsen fra elevene var veldig god. Fjorten (78 prosent) svarte «Veldig godt» og tre (17 prosent) svarte «Godt» på dette spørsmålet. En har svart «Lite godt» og kommentert: «Det kunne handlet mer om mobbing». Konkrete kommentarer som knytter seg til den overordnede positive tilbakemeldingen var for eksempel at elevene hadde gitt *uttrykk for at dagen hadde vært meningsfull* og at produksjonen hadde *satt i gang tanker hos elevene*. En annen kommentar som også reflekterer den opplevde positive responsen er følgende:

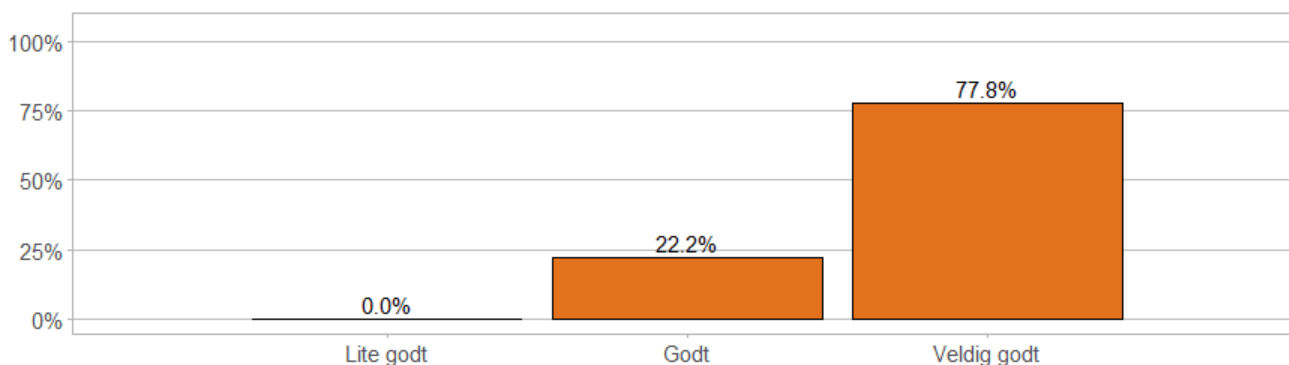
«Elevene var veldig fornøyd med forestillingen.»

Figur 7 Hvordan var kontakten mellom formidler/utøver og elever?

Alle de atten svarte i evalueringsskjemaet at kontakten mellom formidler/utøver og elever var veldig god. Det er også mange kommentarer som reflekterer dette. En av kommentarene nevner at vedkommende syntes utøverne fikk god kontakt. Det nevnes også at utøverne *klarte å skape en trygg og god atmosfære*, som igjen gjorde at *elevene turte å være aktive*. En kommentar som også beskriver dette er:

«Elevene var veldig fornøyd med forestillingen, og syntes de fikk god kontakt med aktørene. Aktørene var flinke til å forklare og spørre elevene, samt lytte til elevene.»

Figur 8 Hvordan passet produksjonen for målgruppen?

På spørsmålet om hvordan produksjonen passet til målgruppen har fjorten (78 prosent) svart «Veldig godt» og fire (22 prosent) har svart «Godt». Mange av kommentarene beskriver også dette:

«Si ifra er et særdeles godt produkt for målgruppen. Tenker de treffer spikeren på hodet, både ifht mobbing, det å være i stand til å si fra og lære seg å skrive.»

«Et meget godt opplegg med et viktig tema. Utrolig god formidling gjennom fortelling, sang og musikk. Enkle øvelser for å bli bedre kjent. Passet for alle.»

«Skriveverkstedet var genialt! Ble overrasket over hvor reflekterte elevene var, og over hva de klarte å formidle på kun 3 minutter!»

«Det virket som om dette traff elvene. Dette vil jeg anbefale andre skoler å benytte som opplegg.»

Påvirket

Med midler fra Nordland fylkeskommune har Den kulturelle skolesekken nylig produsert forestillingen «Påvirket», som opprinnelig ble omtalt som «I influensernes tid». Denne har ikke vært fremført enda, og vi har derfor ikke hatt mulighet til å inkludere erfaringer med denne i evalueringsrapporten.

Kom som du er

Som nevnt innledningsvis ble produksjonen «Kom som du er» identifisert som et kulturbasert tiltak med fokus på psykisk helse. Fylkeskommunen gav økonomisk støtte i form av midler til utvikling og gjennomføring av produksjonen. Denne produksjonen regnes derfor som relevant i evalueringen av fylkeskommunens arbeid mot nullvisjonen.

Produksjonen er først og fremst bygget på forestillingen «Gjemsel» (beskrevet tidligere i dette kapitlet) og festivalen «God Nok». Kort fortalt er God Nok festivalen, som også har fått økonomisk støtte av midler fra Nordland fylkeskommune, initiert av danseren Anna Holand, og holdes på Engeløya i Steigen. På festivalens hjemmeside beskrives det at Holand undret seg over hvorfor det er så mange som sliter når vi aldri har hatt det så godt, og for å sette fokus på denne problemstillingen kom ideen med å etablere en festival. God nok festivalen omtales som en aktiv festival som kombinerer musikk, teater, dans og aktiviteter, med foredrag, dialog og kunstneriske workshop for å gi påfyll av kunnskap om relevante temaer.

I likhet med festivalen, er «Kom som du er» en forestilling om psykisk helse og det å være god nok. Dette blir formidlet gjennom humor, alvor, musikk og teater. Formidlerne har et ønske om å knuse barrierene som hindrer folk fra å se det gode i livet, og ønsker gjennom forestillingen å inspirere andre til å være seg selv, både på godt og vondt. Søstrene Anna og Kristin Holand har i denne forestillingen fått med seg Odd Eidner som tar utgangspunkt i informasjonsmaterialet «5 om dagen - fem veier til bedre psykisk helse» og deler enkle tips om hvordan få en bedre hverdag. Henriette Oudmayer deler av sine erfaringer med mobbing og prestasjonspress. Bandet Virkelig, Frida E. Austvoll, Andrine Winther, Marian Lunow, og Sandnessjøen-musiker Nora Konstane bidrar også med musikk, dans, og spennende prat.

Denne forestillingen har en bred målgruppe, da den ønsker å treffe både unge og eldre. Forestillingen var på turne på Sortland, Sandnessjøen og Bodø i januar 2017.

Vurdering av kulturbaserte tiltak

Har tiltakene ført til mer kunnskap, åpenhet og kompetanse? Og har tiltakene ført til at fylkeskommunen er nærmere sin nullvisjon?

Vår samlede vurdering av disse tiltakene er i hovedsak basert på det veiledende materialet for kommunene publisert av Helsedirektoratet. Dette veiledende materialet nevner ikke kultur som en spesifikk tilnærming i det forebyggende arbeidet, men Nordland er ikke alene om å anvende kultur i denne forstand. Av hensyn til tidsperspektivet til utarbeidelsen til denne rapporten har vi valgt å ikke gå dypt inn i forskningen på dette feltet, men vi påpeker at noen forskningsprosjekter som er gjennomført kan antyde at kulturbaserte tilnærminger muligens kan ha en positiv virkning på selvmordsforebyggende arbeid, men det foreligger ikke entydig empirisk evidens på at slike tiltak faktisk har en effekt på selvmordsforebygging. Verdens Helseorganisasjon har utarbeidet en guide for filmskapere og andre som jobber med scene og skjerm (stage and screen) i arbeid med forebygging av selvmord. Her står det blant annet hva skapere av slike innslag kan gjøre for å bidra til forebygging av selvmord. Vi har derfor valgt å henvise til denne guiden i vår evaluering av de kulturelle tiltakene.

Kulturelle tiltak for å skape åpne lokalsamfunn med fokus på aksept og kunnskap om psykisk helse

Det veiledende materialet nevner ikke kulturtilbud spesifikt, men kapittel 3.2 beskriver at «Kommunen bør skape åpne lokalsamfunn med fokus på aksept og kunnskap om psykisk helse». Det står at slik åpenhet handler om å normalisere psykisk helse. Et faktaark om forebygging av selvmord utgitt av Folkehelseinstituttet i 2015 påpeker også at tiltak for å bedre kunnskapen om psykisk helse generelt vil kunne virke selvmordsforebyggende. Nordlands fylkeskommune handlingsplan har bidratt til at det har blitt iverksatt flere relevante kulturbaserte tiltak med et slikt fokus. Som nevnt ovenfor er både Gjemsel, Si ifra og Kom som du er tiltak som har hatt som mål å nettopp øke fokus og kunnskap og normalisere temaer rundt psykisk helse.

Anna og Kristin Holand, som har vært initiativtakere og utøvere i mange av de kulturbaserte tiltakene, tydeliggjorde i intervju med PwC at de har hatt fokus på at produksjonene skal være lærerike. De har rådført

seg med fagfolk inkludert leger, psykologer og fylkesleder for Landsforeningen for etterlatte etter selvmord i utarbeidelsen av produksjonene. Selv har de også deltatt på seminarer og foredrag for å tilegne seg kunnskap rundt temaet psykisk helse. De påpeker også å ha forholdt seg til det veiledende materialet for media for omtale av selvmord.

Produksjonene «Gjemsel» og «Si ifra» kan anses som universelle tiltak med tema som setter fokus på psykisk helse hos ungdom. Beskrivelsen av forestillingen «Gjemsel» var nettopp å skape åpenhet om psykisk helse og det å håndtere negative følelser, og forestillingen «Si ifra» ønsket å sette fokus på psykisk helse og det å si ifra når noen har det vanskelig. Evalueringene av disse produksjonene er i all hovedsak positive, og respondentene har gitt tydelige tilbakemeldinger på at produksjonene har hatt viktige budskap som har truffet målgruppene godt. Som nevnt i oppsummering av funnene har elevene i ni av de tjuetre kommentarene utdypende beskrevet forestillingen «Gjemsel» som lærerik, med et godt budskap, og/eller med et viktig tema. Det er få som har gitt negative tilbakemeldinger på både evalueringen og publikumskommentarene fra «Gjemsel» og «Si ifra». Kommentarene fra spørreundersøkelsen reflekterer også at kulturkontaktene ved skolene hadde et godt inntrykk av produksjonene, at hadde opplevd responsen fra elevene som god, at produksjonene passet målgruppen veldig godt, og at kontakten mellom formidler/utøver og elever var veldig god. Det er kun et fåtall av elever som har gitt tilbakemeldinger, og det er ikke alle skolene som har svart på evalueringen i etterkant av undersøkelsen. Her skal det igjen påpekes at analysegrunnlaget ikke nødvendigvis er representativt da det har vært frivillig å gi tilbakemeldinger i etterkant av produksjonene.

Forestillingen «Kom som du er» kan anses som et ytterligere eksempel på et universelt tiltak for å sette fokus på, og øke kunnskap om psykisk helse. Målgruppen inkluderer både unge og eldre, men det foreligger ikke evalueringer fra publikum og det er derfor ikke mulig å evaluere om budskapet ble mottatt av målgruppen.

Kulturelle tiltak for å skape arenaer for tilhørighet og samhold

Helsedirektoratet nevner i det veiledende materialet at sosialt fellesskap, opplevelse av tilhørighet og støtte er viktig for den enkeltes trivsel, mestring og følelse av egenverd, og at fellesskapet kan redusere risikoen for ensomhet, isolasjon, psykiske og sosiale problemer. Sosial isolasjon og ensomhet er knyttet til økt risiko for selvskadning og selvmord. WHO skriver at god selvfølelse, sosial tilhørighet, sosial støtte, gode nære relasjoner kan være viktige beskyttende faktorer mot selvmord. Uten å nevne kulturbaserte tiltak, oppfordrer Helsedirektoratet kommunene til å tilrettelegge for sosialt fellesskap og opplevelse av tilhørighet for sine innbyggere. De beskriver at det å understøtte et variert foreningsliv, fritidstilbud og møteplasser er viktig i dette arbeidet.

Det er vår vurdering at i tillegg til å bidra til åpenhet og kunnskap rundt psykisk helse, kan kulturelle tiltak slik som forestillingen «Kom som du er» være gode møteplasser som kan bidra til et sosialt fellesskap. Navnet på produksjonen reflekterer jo en positivitet rundt eget selvilde, og det kan på et generelt grunnlag tenkes at slike tiltak som tilrettelegger for kunnskapsdeling og aktiviteter som passer for målgruppen også frembringer god selvfølelse blant utøvere og deltagere. Igjen, her foreligger det ikke data som spesifikt kan støtte opp under en slik påstand og vi går i denne rapporten ikke dypere inn i dette.

Psykisk helse i skolen

Helsedirektoratet skriver at det er viktig å lære barn og unge om psykisk helse, til å snakke om følelsesmessige, sosiale og familiære problemer. Det står i materialet for kommunene at økt fokus på psykisk helse i skolen vil i noen grad også øke sannsynligheten for at flere ungdom søker råd og hjelp. Helsedirektoratet viser til at undervisning rundt psykisk helse og mestring generelt, ikke selvmord spesielt, har vist å forebygge nettopp selvmordsatferd, og da særlig universelle programmer rettet mot all skoleungdom har hatt positive resultater. Igjen, kulturbaserte tiltak er ikke nevnt i det veiledende materialet, men vår evaluering er at budskapet også har nådd fram gjennom forestillingene «Gjemsel» og «Si ifra», og at disse kreative metodene derfor også kan ha en positiv effekt på det forebyggende arbeidet.

Helsedirektoratet har spesifikt nevnt at det å gi barn og unge informasjon om hvem de kan henvende seg til om de har det vanskelig, for eksempel kontaktlærer eller helsesykepleier kan være en måte å løfte psykisk helse som et tema. Her ønsker vi å applaudere den positive tilbakemeldingen fra forestillingen «Gjemsel», hvor det spesifikt nevnes av kulturkontakten fra en skole at det var bra at utøverne hadde inkludert helsesykepleier i forestillingen da dette kunne være greit for videre samtaler. Uten spesifikk forskning å referere til, kan det

tenkes at det å inkludere helsesykepleier med på en forestilling kan være en virkningsfull måte å introdusere denne rollen og personen for elever. Helsedirektoratet nevner i det veiledende materialet at det er viktig å lære barn og unge gode holdninger til å søke og ta imot hjelp når det er nødvendig, og kanskje kan en forestilling som «Gjemsel» være med på å ufarliggjøre det å ta kontakt med helsesykepleier når man kjenner til hvem denne personen er og hvordan han eller hun kan hjelpe.

Viktigheten av å vise varsomhet ved bruk av kulturelle tiltak i arbeidet mot forebygging av selvmord

Som nevnt innledningsvis har Verdens Helseorganisasjon utformet en guide for de som bruker scene og skjerm i formidling av selvmord. Her fremstilles spesifikke handlinger som en formidler kan foreta seg for å begrense en eventuell smitteeffekt når selvmord blir vist på skjerm eller teater. Smitteeffekten referer til at noen former for omtale av selvskading, selvmord og selvmordsforsøk kan bidra til smitte og økt forekomst av selvskading, selvmord og selvmordsforsøk i befolkningen. De nevnte kulturbaserte tiltakene som er gjennomført i Nordland har hatt et generelt fokus på psykisk helse, men ikke spesifikt handlet om selvmord. Derfor vil en eventuell smittefare være lite sannsynlig, og vi velger å ikke gå dypere inn på dette temaet i denne rapporten. Guiden fra Verdens Helseorganisasjon tydeliggjør også spesifikke tiltak som en formidler av selvmord kan gjøre for å ha en positiv påvirkning på det forebyggende arbeidet. Ikke alle disse er relevante da tiltakene som er iverksatt ikke har handlet spesifikt om selvmord, men vår vurdering er likevel at produksjonene som har vært evaluert er i tråd med disse veiledende punktene. Blant annet har forestillingene framstilt karakterer som viser motstandsdyktighet (resilience) og effektive måter å håndtere problemer. Produksjonen «Gjemsel» henviste til spesifikke instanser hvor man kan få hjelp, blant annet med å inkludere helsesykepleier i forestillingen. Produksjonene har også vist verdien av bistand fra venner og nære. Produksjonen «Si ifra» handler jo nettopp om å trene på det å si ifra når noen har det vanskelig. Videre har utøverne brukt passende språk da tilbakemeldingene viser at produksjonen passet målgruppen, og utøverne har rådført seg med fagfolk og tatt i bruk personlige erfaringer i utarbeidelsen av produksjonene.

Konklusjon

Det er vår vurdering at de kulturbaserte tiltakene som Nordland fylkeskommune har igangsatt er gode eksempler på et helsefremmende arbeid som kan bidra til åpenhet og kunnskap om psykisk helse. Selv om det er utfordrende å si at de nevnte kulturbaserte tiltakene har ført til at Nordland fylkeskommune er nærmere sin visjon om at ingen skal ta sitt eget liv, anser vi at de har iverksatt kulturelle tiltak som kan bidra til forebygging av selvmord gjennom å være universelle tiltak som bidrar til økt åpenhet om temaet og normalisering av negative følelser.

Vivat selvmordsforebyggende kurs

Tiltak 2.1.2. Skolering av rådgivere/PPT i VGS m/Vivat kurs i selvmordsforebygging og 4.1.4 Vivat selvmordsforebyggende kurs

Resultatmålene knyttet tiltakene 2.1.2 og 4.1.4 i handlingsplanen var å bidra til å gjøre Vivat-kurs kjent, samt å utvikle ressurspersoner som kan gjennomføre skolering av lærere. Det ble spesifisert at ansatte som arbeider med ungdom i risiko skulle prioriteres. I planperioden har Nordland fylkeskommune med hensikt utvidet satsingen av skolering i Vivat kurs til å omfavne kursing av alle ansatte ved alle videregående skoler i Nordland. Denne avgjørelsen var basert på flere faktorer, men i hovedsak basert på anbefalinger fra fagmiljø om verdien av universelle tiltak, tilgangen på instruktører, samt godt samarbeid med Vivat.

I dette kapittelet legger vi vekt på å kort beskrive Vivat kurs, samt beskrive Nordlands fylkeskommunes utrulling av kursene. Videre har vi oppsummert funnene fra spørreundersøkelsen og intervjuene som ble gjennomført for å evaluere tiltaket. Deretter har vi gjort en vurdering av Vivat-kurs som kompetansehevingstiltak, med fokus på å svare på problemstillingene som Nordland fylkeskommunen hadde formulert for evalueringen av handlingsplanen. Vi oppsummerer til slutt vurderingene i en konklusjon.

Vivat Selvmordsforebyggende kurs

Vivat leverer kurs i selvmordsforebygging og er et av Helsedirektoratets nasjonale selvmordsforebyggende tiltak. Vivat skriver på deres nettside⁵ at de tilbyr opplæring i hvordan en kan lære å bli mer oppmerksom på selvmordsfare, fange opp faresignaler og yte førstehjelp til mennesker i selvmordsfare. I tillegg til å utdanne lokale kursledere på egne kurslederkurs, tilbyr Vivat tre typer kurs: «Førstehjelp ved Selvmordsfare», «FriskOpp» og «Oppmerksom på Selvmordstanker (OPS!)». Alle kursene er designet slik at deltakerne får en felles kompetanse, uavhengig av profesjon og faglig bakgrunn. Deres målgruppe er bred og inkluderer ansatte i tjenesteapparatet som helse- og sosialarbeidere, lærere, politi, brann- og redningspersonell, forsvaret, studenter ift de nevnte yrkesgrupper, samt frivillige og private aktører som møter selvmordsnære mennesker i sitt arbeid. Deres brede målgruppe baserer seg på kunnskapen om at tidlig avdekking og intervensjon ved selvmordsfare kan bidra til å redde liv. Kursene har sitt opphav fra den canadiske organisasjonen LivingWorks Education, men Vivat forvalter og tilpasser kursene til norske forhold. Vivat samarbeider med andre selvmordsforebyggelse miljøer.

Utrulling av Vivat Selvmordsforebyggende kurs i Nordland Fylkeskommune

Som nevnt innledningsvis har Nordland fylkeskommune valgt å kurse alle ansatte ved alle videregående skoler i fylket. Et utvalg av nøkkelpersoner ble kurset i todagerskurset Førstehjelp ved Selvmordsfare, mens resterende ansatte ved hver skole ble tilbudt halvdagskurset OPS!. Kursene ble i hovedsak gjennomført i løpet av 2017 og 2018.

Resultater fra spørreundersøkelsen og intervjuene

Spørreundersøkelsen viste at 68 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen hadde deltatt på OPS! kurset, 9,7 prosent hadde deltatt på Førstehjelp ved Selvmordsfare, 17,4 prosent hadde ikke deltatt på kurs, og 4,8 prosent svarte at de ikke visste hvilket kurs de hadde deltatt på. Det kan tenkes at de som svarte at de ikke visste hvilket kurs de hadde deltatt på, mest sannsynlig deltok på halvdagskurset, da de fleste ansatte fikk

---

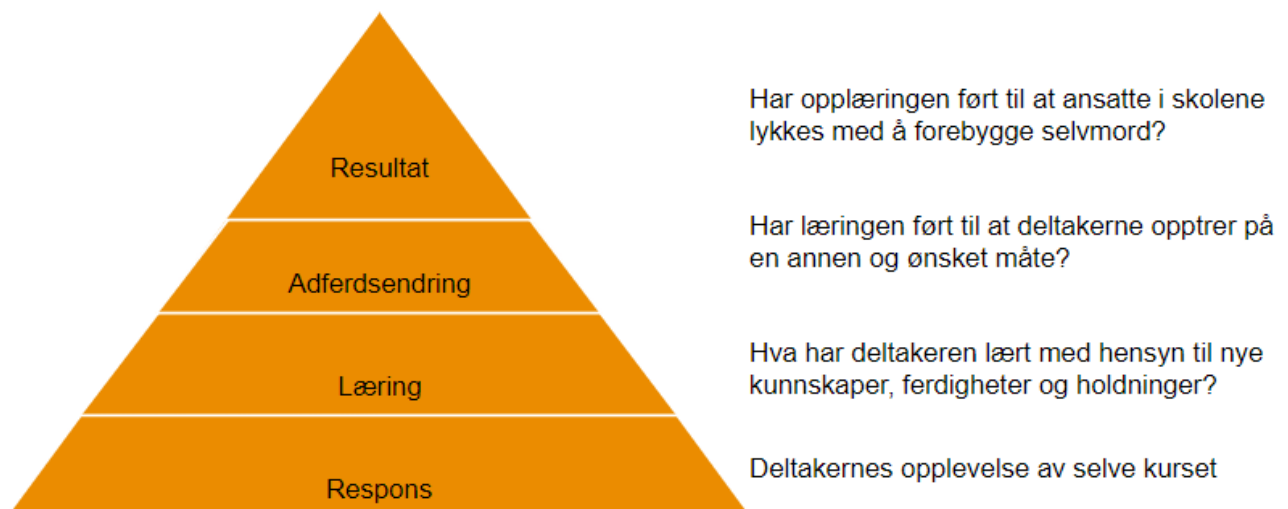
⁵ (Forfatter ikke oppgitt), "Om Vivat" på Vivat selvmordsforebyggings nettside: <https://vivatselvmordsforebygging.net/kursledere/bli-kursleder-i-vivat/> (publiiseringsdato ikke oppgitt, lastet ned 20. november 2019).

tilbud om å delta på dette kurset, og kun et fåtall nøkkelpersoner fikk tilbud om å delta deltatt på todagerskurset.

62 prosent av respondentene av spørreundersøkelsen svarte at deres stilling ved skolen var pedagog. Spørreundersøkelsen reflekterte også at et bredt utvalg av andre ansatte ved skolen også deltok på kurs:

- Pedagog
- Administrasjon
- Kantine
- Vaktmester
- Rektor/Leder
- Helseyskepleier
- Ungdomsarbeider
- Rådgiver
- Bibliotekar
- Renhold
- IKT
- barn og ungdoms lærling
- Proff. Renhold
- Miljøarbeider
- Assistent
- Fagarbeider

Nedenfor er en oppsummering av funnene fra spørreundersøkelsen og intervjuene. Vi har tatt utgangspunkt i Kirkpatrick's 4-nivå modell⁶ for å svare på problemstillingene formulert av fylkeskommunen. Modellen viser til fire nivåer av evaluering av et kompetansehevingstiltak: respons, læring, atferd og resultat. Vi har valgt å organisere evalueringen nedenfor under disse fire nivåene, hvor vi har lagt mest vekt på nivå to og tre for å evaluere i hvilken grad våre funn viser til økt læring og endret atferd. I og med at *responsen* av kurset, i liten grad kan knyttes til problemstillingene vi er bedt om å svare på, er dette avsnittet begrenset. Vi har videre, basert på det begrensede datagrunnlaget, også gjort en overordnet vurdering om funnene kan tyde på at Vivat kursene har oppnådd ønsket resultat, nemlig at Nordland fylkeskommune er nærmere sin nullvisjon. I evalueringen har vi sammenlignet våre funn med tidligere evalueringer av Vivat kurs, samt relatert funnene opp mot det Helsedirektoratets veiledende materiell for kommunene om forebygging av selvmord og selvskading.

Figur 9 Kirkpatrick's 4-nivå modell

⁶ D. Kirkpatrick, "The Kirkpatrick Model", på *Kirkpatrick Partners nettside*: www.kirkpatrickpartners.com/Our-Philosophy/The-Kirkpatrick-Model, (publiseringsdato ikke oppgitt, lastet ned 04. desember 2019)

Respons

Både spørreundersøkelsen og dybdeintervjuene viste i stor grad at deltakerne hadde en overordnet positiv opplevelse av kurset. Over 70 prosent av deltakerne rangerte kurset mellom 6-10, hvor 1 var veldig dårlig, og 10 var veldig bra. Den positive responsen var også gjenspeilet i at 86 prosent svarte at de i noen eller høy grad ville anbefalt kurset til andre. Av 118 respondenter på dette spørsmålet, rangerte ingen kurset 1, og kun to stykker rangerte kurset på 2.

Av de som deltok på Førstehjelp ved Selvmordsfare svarte 86 prosent at kurset i noen eller høy grad gjorde dem i bedre stand til å møte personer i selvmordsfare. Av respondentene som svarte at de deltok på OPS! svarte 82 prosent tilsvarende.

Kommentarene fra intervjuene reflekterte også en positiv respons fra deltakerne. Nedenfor er noen eksempler på slike positive kommentarer:

«Jeg tenkte umiddelbart at det var et nyttig kurs og jeg satt igjen med mye som var nyttig både på jobb og privat.»

«Jeg anbefaler alle skoler å ta dette kurset.»

«Jeg synes det er et veldig bra kurs som jeg synes alle skoler skal ha. Det er veldig viktig at det blir dratt fram for å ufarliggjøre og få temaet opp.»

Samtidig antydet også to av intervjuobjektene at fredag ikke var den mest gunstige tiden å holde kurset:

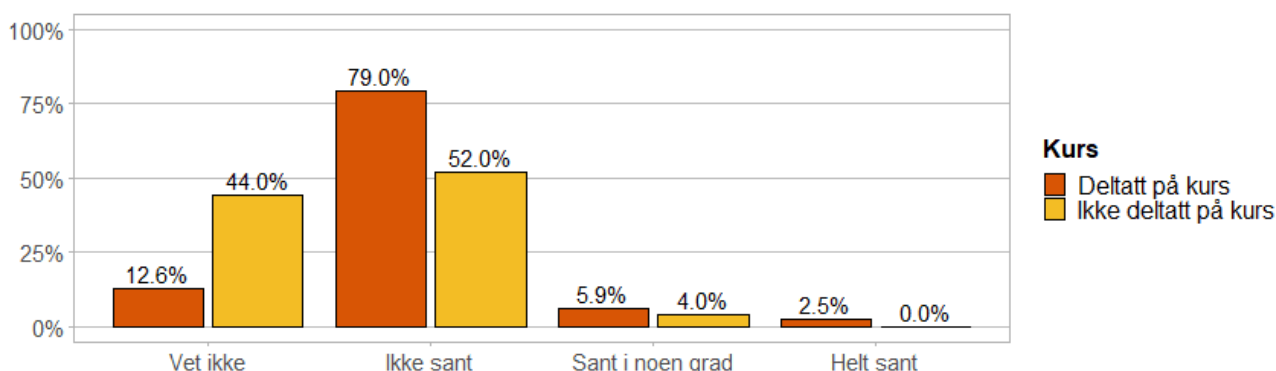
«Det som var litt uheldig var jo at det var på en fredag. Det var jo ikke lurt. Da var det noen som kunne ha litt tunge tanker i etterkant da det røsker opp i erfaringer. Man bør ha det på et annet tidspunkt.»

«Heftig kurs i utgangspunktet - fikk opplevelser i etterkant. Mange går å bærer på noe som kan komme frem på kurset. Kurset ble holdt på en fredag. Det er kanskje ikke helt gunstig. De fleste ledere kjenner til om ansatte går med tanker i forkant av kurs - det er viktig å omfavne de spesielt.»

Læring

Holdninger

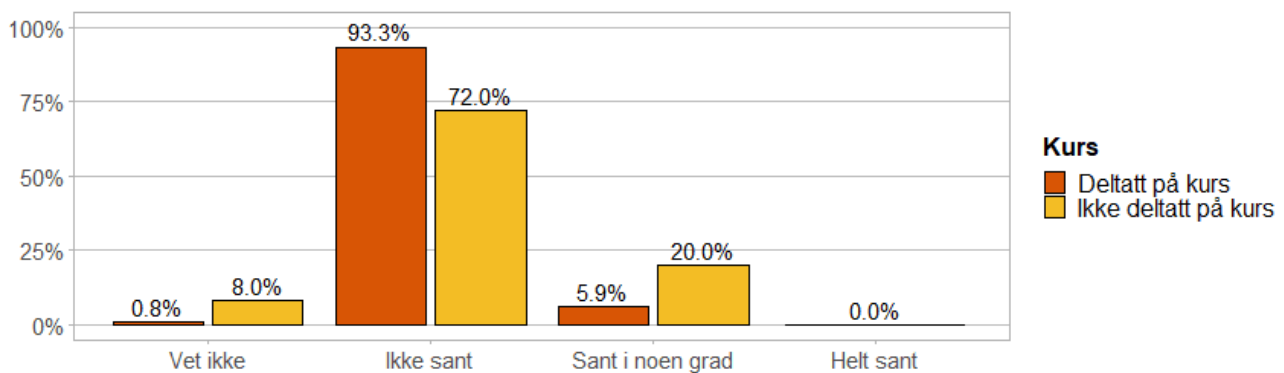
Et av målsetningene til Vivat kurs er at deltakere skal bevege seg forbi holdningsbarrierer som gjør at man ikke oppdager, avfeier eller unngår signaler på selvmordstanker. Vi innhentet informasjon fra Vivat på hvilke holdninger som kurset drøftet, og formulerte noen påstander i spørreundersøkelsen for å avdekke hvilke holdninger respondentene hadde om disse holdningene. I spørreundersøkelsen ble også respondentene som ikke hadde deltatt på kurs bedt om å ta stilling til disse påstandene. Nedenfor er en oversikt på svarene fra respondentene.

Figur 10 Jeg tror ikke at noen elever på denne skolen har selvmordstanker.

Den første påstanden var følgende: «Jeg tror ikke at noen elever på denne skolen har selvmordstanker». Av de som hadde deltatt på kurs svarte kun 22 prosent «helt sant», «sant i noen grad» eller «vet ikke». Resterende, altså 79 prosent, svarte «ikke sant» på denne påstanden. Til sammenligning svarte hele 12 av de 25 som *ikke* hadde deltatt på kurs, altså 48 prosent «sant i noen grad» eller «vet ikke». Restendene svarte «ikke sant».

Den andre påstanden var: *Personer som har selvmordstanker oppfører seg veldig rart*. Svarprosenten blant de de som *hadde* deltatt på kurs og de som *ikke* hadde deltatt på kurs var relativt lik på dette spørsmålet. 33 prosent av de som *ikke* hadde deltatt på kurs, svarte «helt sant», «sant i noen grad» og «vet ikke» på denne påstanden, sammenlignet med 36 prosent av de som *hadde* deltatt på kurs,

Figur 11 Dersom jeg opplever at noen har selvmordstanker, så kan det gjøre vondt verre om jeg griper inn.

Ordlyden på den tredje påstanden var følgende: «Dersom jeg opplever at noen har selvmordstanker, så kan det gjøre vondt verre om jeg griper inn». Av de som hadde deltatt på kurs svarte kun 7 prosent (8 av 112) «vet ikke» eller «sant i noen grad». Resterende svarte «ikke sant». Til sammenligning svarte 28 prosent (7 av de 25) av de som *ikke* hadde deltatt på kurs «sant i noen grad» eller «vet ikke» på denne påstanden.

De som svarte at de hadde deltatt på kurs ble også spurt om de mente kurset de deltok i hadde påvirket deres syn på ovenfor nevnte påstander. På dette spørsmålet svarte 59 prosent at kurset hadde påvirket deres syn «i høy grad» eller «i noen grad». Respondentene fikk også muligheten til å gi en kort forklaring dersom kurset hadde påvirket deres syn. Forklaringer som gikk igjen var at man ikke skulle være redd for å gripe inn i en situasjon med selvmordsfare, og at det å stille direkte spørsmål ikke var farlig. Dette synspunktet kom også frem fra flere av intervjuobjektene:

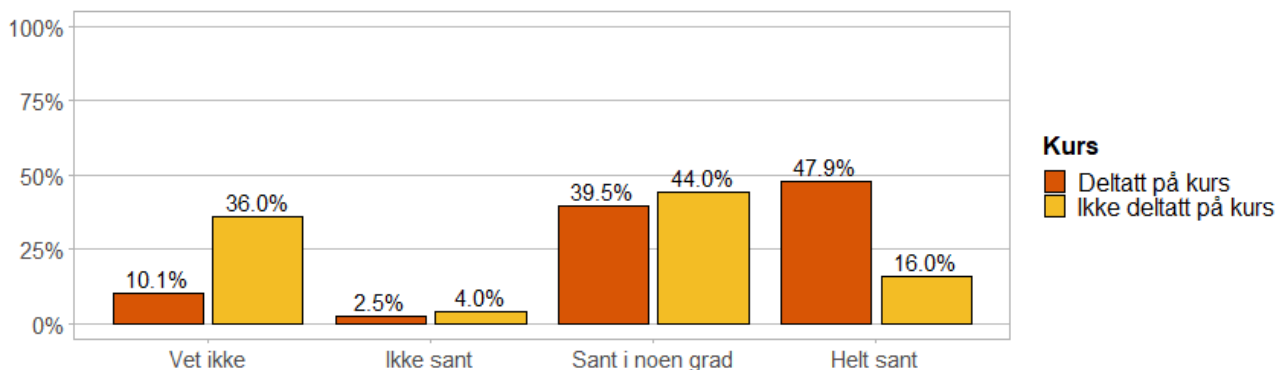
«Det jeg syntes var nyttig det var bekreftelse på at det er OKEI å spørre hvis man merker at noen har det tungt, og man får mistanke. Da skal man være direkte og være åpen. Da er det jo diskusjoner om man gjør det verre å snakke om det. Synes det var greit å få den avklaringen at man faktisk skal spørre. Føler meg trygg på å møte den situasjonen.»

«Det jeg tenkte før kurset var at jeg trigger noe om jeg stiller en person spørsmål. Men på kurset lærte jeg at det er tvert i mot. Personen kan tørre å være åpen, og det er riktig å spørre personen om tanker.»

«Det er ingen som tar selvmord bare for at du spør de om det. Lære at det ikke er så farlig å snakke om det. Man trenger ikke å være psykolog for å kunne snakke om selvmord. Ble tryggere om hvordan man skal opptre.»

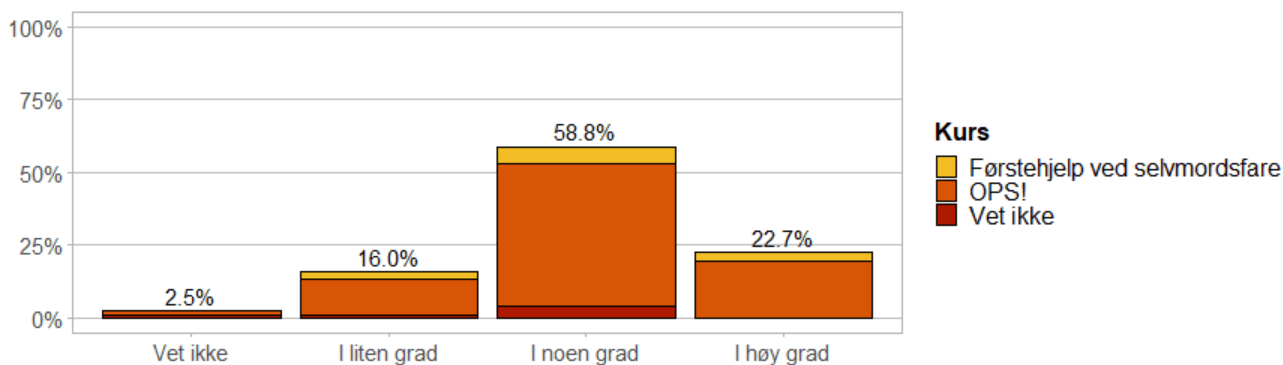
Kunnskap, ferdigheter og kompetanse

66 prosent av respondentene svarte at de etter kursing i noen eller høy grad hadde fått bedre selvtillit til å gjenkjenne en person i selvmordsfare. Hele 80 prosent svarte at kurset gav dem i noen grad eller høy grad bedre selvtillit til å gå inn i en situasjon med selvmordsfare.

Figur 12 Dersom jeg gjenkjenner en person i selvmordsfare så vil jeg stille personen direkte spørsmål om selvmordstanker

På spørsmålet «dersom jeg gjenkjenner en person i selvmordsfare så vil jeg stille personen direkte spørsmål om selvmordstanker» svarte hele 87 prosent (104 av 119) av de som hadde deltatt på kurs at de mente dette stemte i noen eller høy grad. Av de som ikke hadde deltatt på kurs var sammenlignbar svarprosent 60 (15 av 25).

Figur 13 Etter å ha gjennomført kurset har jeg bedre kjennskap til hvilke ressurser som kan hjelpe vedkommende som kan være i selvmordsfare

Videre svarte 82 prosent av respondentene (97 av 119) at de etter gjennomføring av kurset "i noen eller høy grad" fikk bedre kjennskap til hvilke ressurser som kan hjelpe personer i selvmordsfare.

I intervjuet stilte fikk vi noen utdypende svar som også reflekterte denne høye svarprosenten:

«Sitter igjen med informasjon på hvilket nettverk som finnes.»

«Kurset gav info om hvem jeg kunne gå til for å få støtte.»

«Det åpner for at man kan spørre og snakke om det og viser hvor man kan hente hjelp om man trenger det.»

«Umiddelbart etter kurset tenkte jeg at det veldig nyttig. Denne tanken har vedvart. I hovedsak det å tørre å prate med folk og være åpen. Og vite hvor man skal sende folk videre i apparatet. Jeg føler på en måte at jeg er bedre forberedt og kjenner til apparatet rundt meg om jeg kommer i en sånn situasjon.»

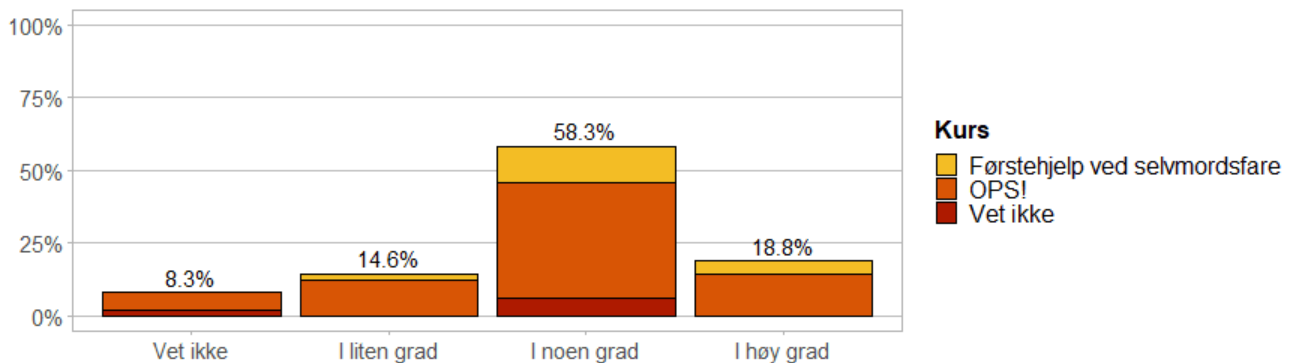
På påstanden «Kurset har gjort meg i bedre stand til å møte personer i selvmordsfare» svarte 20 prosent «i høy grad» og ytterligere 61 prosent svarte «i noen grad». Svarprosenten var høyere blant intervjuobjektene på

tilsvarende spørsmål. Alle svarte at de hadde en opplevelse av å være bedre rustet til å møte personer i selvmordsfare etter kursing.

Atferd

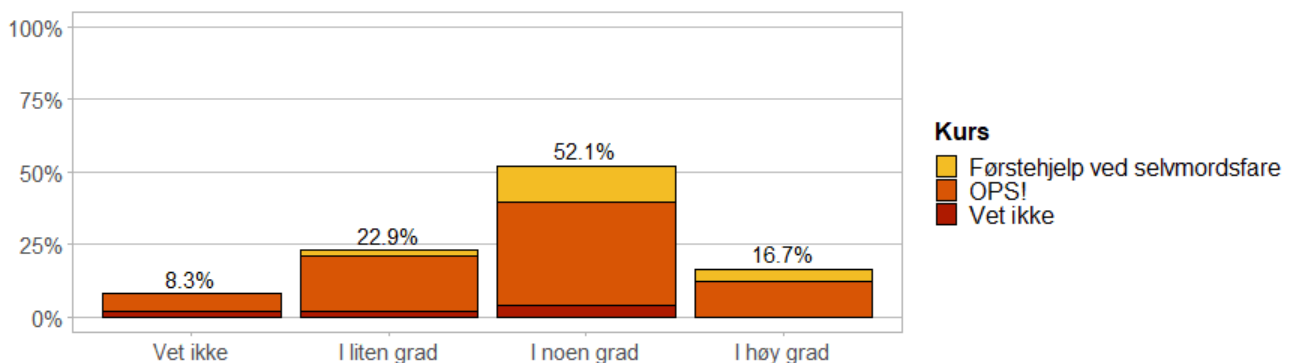
Vi stilte noen spørsmål i spørreundersøkelsen for å forsøke å avdekke om deltakerne opplevde å ha fått brukt kunnskapene og kompetansen i praksis. Dette gjorde vi for å forsøke å avdekke om kursene kan ha ført til atferdsendring.

Et spørsmål i spørreundersøkelsen var følgende: «Har du gått inn i en situasjon med selvmordsfare?» Her svarte 52 av de 114 respondentene at de hadde gått inn i en slik situasjon. Av de 52 svarene, var det 48 respondenter som hadde deltatt på kurs.

Figur 14 I møte med personer i selvmordsfare, har du brukt kursets innhold?

Videre fikk disse respondentene, som hadde deltatt på kurs og i tillegg gått inn i en situasjon med selvmordsfare, spørsmål om de opplevde at de hadde brukt kursets innhold i møte med personer i selvmordsfare. 77 prosent (37 av 48) svarte at de i møte med personer i selvmordsfare hadde brukt kursets i noen eller høy grad.

Figur 15 Mine handlinger i møte med personer i selvmordsfare er annerledes enn før jeg deltok på kurset

På spørsmål om respondentene opplevde at deres handlinger etter kurset var annerledes sammenlignet med deres handlinger før kurset, svarte 33 av de 48, det vil si 69 prosent, at handlingene deres var annerledes i noen grad eller høy grad.

Vi spurte intervjuobjektene hvordan de opplevde læringsutbytte fra kurset, nå som det hadde gått noen år siden deltakelse. Noen av intervjuobjektene beskrev endret atferd spesifikt:

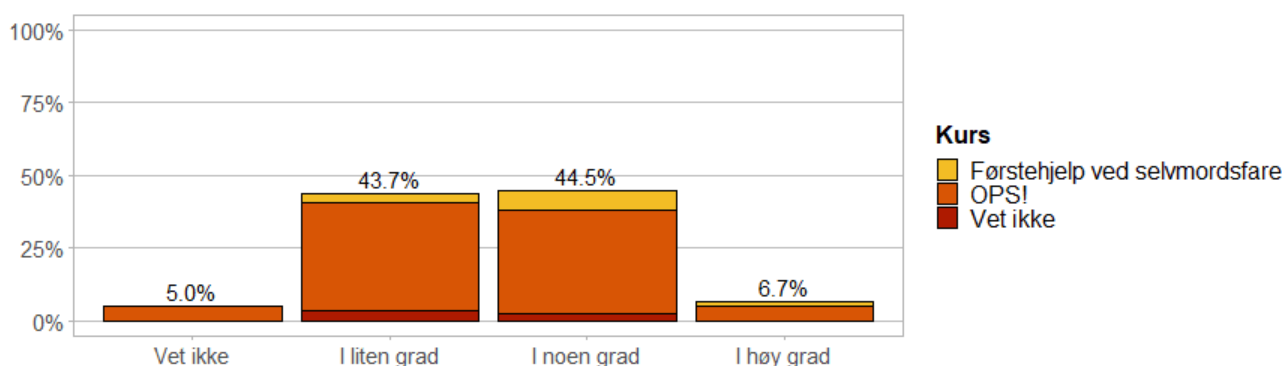
«Man tør å spørre direkte spørsmål. "Har du tenkt å ta livet ditt?" Jeg har faktisk spurt noen og det hadde jeg ikke gjort før kurset.»

«...Men etter kurset, så har jeg kunnet spørre direkte, og derfor fått svar på konkrete spørsmål. Altså fått avklart eller påvist at eleven har tenkt å ta selvmord.»

For de som hadde deltatt på Førstehjelp ved Selvmord spurte vi også to oppfølgingsspørsmål, da dette kurset hadde ytterligere kursmål sammenlignet med OPS!. Vi ba disse respondentene om å svare på følgende påstand: «Etter å ha gjennomført kurset er det enklere å lage en plan for hvordan man skal kunne komme seg ut av den akutte situasjonen, enn tidligere». Av de 9 respondentene som hadde deltatt på Førstehjelp ved Selvmordsfare, og også gått inn i en situasjon med selvmordsfare, svarte 4 respondenter at påstanden stemte i høy grad. Ytterligere 2 respondenter svarte at påstanden stemte «i noen grad». Videre ba vi respondentene om å svare på påstanden «Etter å ha gjennomført kurset kommuniserer jeg bedre med personen i selvmordsfare enn tidligere». På denne påstanden svarte 6 av 9 at dette stemte «i noen grad». Ytterligere 2 respondenter svarte «i høy grad».

Åpenhet

For å avdekke om respondentene opplevde en større åpenhet rundt temaet selvmord etter gjennomført kurs spurte vi to spørsmål knyttet til dette.

Figur 16 Har du opplevd at du har vært mer åpen om, og/eller hatt flere samtaler med kollegaer og/eller andre om temaet selvmordsfare etter gjennomført kurs?

Det første spørsmålet vi spurte var om respondentene hadde opplevd å ha vært mer åpen om, og/eller hatt flere samtaler med kollegaer og/eller andre om temaet selvmordsfare etter gjennomført kurs.

På dette spørsmålet svarte 8 av 119 at dette stemte «i høy grad», og ytterligere 53 respondenter svarte at det stemte «i noen grad». Det utgjør til sammen 51 prosent.

Videre spurte vi i hvilken grad respondentene hadde opplevd et større fokus på selvmordsfare på arbeidsplassen etter gjennomført kurs. På dette spørsmålet svarte 38 prosent at påstanden stemte i noen eller høy grad.

Flere kommentarer fra intervjuobjektene beskrev åpenhet og fokus på temaet selvmordsforebygging som eksempler av opplevd nytteverdier fra kurset:

«Satt fokus på det. Viktig tema. Det er jo viktig».

«Det å ta opp temaet gjør at det blir aksept for det.»

«Både med kurs og erfaring så har jeg fått engasjement rundt temaet. Det å prate høyt om det. Det var bra med kurset, det å prate og tørre å stille spørsmål og ufarliggjøre temaet.»

«Ja, det synes jeg absolutt at man blir fordi det kanskje har vært litt at det her tabuet og at man ikke skal snakke om temaet. Det bidrar til at det blir mer åpenhet rundt det. Det åpner for at man kan spørre og snakke om det og viser hvor man kan hente hjelp om man trenger det.»

«...I hovedsak det å tørre å prate med folk og være åpen. Men det er viktig å ha det på dagsorden og som tema i ulike sammenhenger.»

Resultat

Spørreundersøkelsen inkluderte et åpent kommentarfelt hvor respondentene fikk mulighet til å beskrive deres kjennskap til utfallet av situasjoner med selvmordsfare som de selv hadde gått inn i. Nedenfor er et knippe utvalg av slike beskrivelser. Vi påpeker at respondentene som beskrev nedenfor kommentarer også svarte i undersøkelsen at de hadde brukt kursets innhold i møtet med personer i selvmordsfare:

«Jeg sjekket ut ved å spørre vedkommende direkte om han hadde selvmordstanker, noen han avkreftet. Dette gjaldt ansatte som var i en vanskelig livssituasjon. Har også opplevd dette med elever, der vi har sjekket ut og satt inn tiltak i etterkant av samtalen med oppfølging fra helsepersonell for å få hjelp i forhold til livssituasjon.»

«En lang prat om tankene. Intet selvmord så langt.»

«Det ble varslet videre, og personen fikk adekvat hjelp.»

«Det gikk bra.»

«Etter bekymring kontaktet jeg mor, psykolog og barnevern...Resultatet av handlingen var heldig for eleven.»

«Det gikk godt. Personen ble brakt til behandling for depresjon og selvmordstanker.»

«Ikke selvmord.»

«Det gikk bra og personen har det i dag bedre.»

«Så langt har det heldigvis gått svært bra med disse elevene.»

I intervjuet stilte vi intervjuobjektene spørsmål om de hadde gått inn i situasjoner med selvmordsfare, og om de hadde brukt kursets innhold. To av intervjuobjektene beskrev situasjoner hvor de brukte lærdom fra kurset, og at situasjonen hadde et positivt utfall:

«Ja, flere ganger faktisk. I fjor hadde jeg en jente som ofte kom inn til meg...Jeg snakket med helsekykeleier som sa at jeg bare skulle la henne komme inn til meg.. og så skulle jeg ta kontakt med helsesykeleier når hun kom. Så hun ble fulgt opp. Og det går veldig bra med henne nå i etterkant. Ja, hadde jeg ikke vært på det kurset, så hadde jeg kanskje ikke fanget det opp like lett, og visst hvordan man skulle håndtere det.»

«Det at jeg kunne spørre så konkret om hennes planer, gjorde at hun svarte så direkte, og det gjorde at jeg raskt kunne ta saken videre. Og i dag går det jo bra med henne, så jeg tror at kurset påvirket utfallet.»

Evaluering av Vivat-kurs som kompetansehevingstiltak

Har Vivatkursene ført til mer kunnskap, åpenhet og kompetanse? Og har tiltakene ført til at fylkeskommunen er nærmere sin nullvisjon?

Vi har tatt utgangspunkt i Kirkpatrick's 4-nivå modell for å svare på problemstillingene formulert av fylkeskommunen. Vi har lagt mest vekt på nivå to og tre for å evaluere i hvilken grad våre funn viser til økt læring og endret atferd. I og med at *responsen* av kurset, i liten grad kan knyttes til problemstillingene vi er bedt om å svare på, er dette avsnittet begrenset. Vi har videre, basert på det begrensede datagrunnlaget, også gjort en overordnet vurdering om funnene kan tyde på at Vivat kursene har oppnådd ønsket resultat, nemlig at Nordland fylkeskommune er nærmere sin nullvisjon. I evalueringen har vi sammenlignet våre funn med tidligere evalueringer av Vivat kurs, samt relatert funnene opp mot det Helsedirektoratets veiledende materiell for kommunene om forebygging av selvmord og selvskading.

Respons

Som nevnt i metoddelen av denne rapporten, er respons et nivå av et kompetansehevingstiltak som bør evalueres *under* gjennomføring av et tiltak. Vivat har selv gjennomført evalueringer i umiddelbar etterkant av hvert kurs ved videregående skoler i Nordland. Responsen fra disse evalueringene er svært god. I en oppsummering av 959 evalueringer fra skoler i Nordland i 2017 og 2018 at kursdeltakerne i stor grad har en positiv respons til kursene. I en oppsummering av evalueringer fra skoler i Nordland i 2017 og 2018 har 959 kursdeltakerne blitt bedt om å rangere kurset på en skala fra 1-10, hvor 1 er svært dårlig, og 10 er svært bra. Gjennomsnittet i denne evalueringen var 8,2. Videre er den positive responsen i Vivat sin undersøkelse reflektert i at 24 prosent har svart at de er «godt forberedt» til å snakke åpent med en person om hans eller hennes selvmordstanker. Ytterligere 59 prosent har svart «ganske godt forberedt», og 17 prosent «delvis forberedt» på samme spørsmål. Våre funn støtter opp under den positive responsen som evalueringen fra Vivat har dokumentert. Selv om det har gått noen år siden kursdeltakerne som svarte på våre undersøkelser deltok på kurs, viser resultatene at kursdeltakerne i stor grad fortsatt har positive tilbakemeldinger å gi til kursene. De fleste kursdeltakerne opplever i noen eller høy grad at kurset gjør dem i bedre stand til å møte personer i selvmordsfare. Kommentarene fra intervjuene reflekterer også en positiv respons fra deltakerne, og det er svært få negative kommentarer til kurset. Det er i et få tilfeller i undersøkelsen og intervjuene nevnt at kurset kan skape reaksjoner og derfor burde holdes på en annen dag enn en fredag. Her ønsker vi å påpeke at Vivat har ressurspersoner tilgjengelig på alle kurs de avholder. Disse personene har i oppgave å være tilgjengelig for kursdeltakerne ved eventuelle behov for samtale. Dette innebærer at deltakere som har behov for å snakke med noen om kurset eller tanker de har rundt temaet selvmord har mulighet til å gjøre det underveis eller rett etter kurset. Det legges også opp til at man kan notere ned sitt telefonnummer i evalueringsskjemaet til kurset dersom man ønsker å bli kontaktet av en kyndig person i etterkant av kurset.

Læring

Det andre nivået av evalueringen av Vivat kurs omhandler hvorvidt kursene fører til at kursdeltakerne faktisk opplever å ha fått ny kunnskap, ferdigheter og holdninger.

Vivat kurs kan bistå ansatte å oppdage og respondere på tegn til selvmordsfare

I det veiledende materialet for kommunene vektlegger Helsedirektoratet at det er viktig man sikrer at ansatte i kommunen har kompetanse til å oppdage og respondere på tegn til selvskade eller selvmordsrisiko. Dette handler blant annet om å ha riktige holdninger til selvmord. Vivat skriver på sine nettsider at et kursmål er at deltakerne skal bevege seg forbi holdningsbarrierer som gjør at man ikke oppdager, avfeier eller unngår signaler på selvmordstanker. Funnene våre viser at det er sannsynlig at kursdeltakere beveger seg forbi denne holdningsbarrieren. Dette er også støttet opp av våre funn som indikerer at det er mer sannsynlig at personer som *har* deltatt på kurs avfeier myter rundt selvmord, og griper inn situasjoner ved selvmordsfare, sammenlignet med personer som *ikke* har deltatt på kurs. Kommentarene fra spørreundersøkelsen tyder også på at Vivat kursing fører til kompetanseheving som hjelper ansatte å oppdage selvmordsfare og respondere på tegn til selvmordsfare. Respondentene nevner ofte at de har lært at man ikke skal være redd for å gripe inn i en situasjon med selvmordsfare. Denne lærdommen kommer også frem i flere av intervjuene.

Funnene fra spørreundersøkelsen og intervjuene vi utførte viser videre at ansatte i den videregående skole som får Vivat kurs får en bedre selvtilitt til å gjenkjenne en person i selvmordsfare. Kursdeltakere får også

bedre selvtilitt til å gå inn i en situasjon med selvmordsfare. Dette er også i tråd med evalueringen gjort av BDO i 2019, hvor de beskrev at Vivat kurs gav deltakere en opplevelse av at de var i bedre stand til å møte personer i selvmordsfare.

Kunnskap om hvordan å samtale med personer i selvmordsfare og ressurser som kan bistå videre

Helsedirektoratet beskriver i veiledende materiell for kommunene at dersom det foreligger mistanke om selvmordstanker bør det legges opp til en trygg og ivaretagende ramme for samtale hvor man spør personen i selvmordsfare direkte spørsmål om han eller hun har tanker om å ta sitt eget liv. Funnene fra vår spørreundersøkelse tyder på at ansatte som har fått kursing i Vivat føler seg bedre forberedt til å gå inn i en situasjon med selvmordsfare etter kursing. Videre indikerer funnene våre at kursdeltakere får kunnskap om at han eller hun bør spørre direkte spørsmål til personen som er i selvmordsfare. Også svarprosenten til respondentene som *ikke* har deltatt på kurs, støtter opp om at det er mer sannsynlig at ansatte som *har* deltatt på kurs vil spørre en person i selvmordsfare direkte spørsmål om selvmordstanker, enn de som *ikke* har deltatt på kurs. Intervjuobjektene gir også en indikasjon på at de er mer forberedt på å spørre direkte spørsmål til personer i selvmordsfare etter kursing.

Det veiledende materialet til kommunene spesifiserer at det er vesentlig at tjenestuteøvere som møter personer som kan være i selvmordsfare har tilstrekkelig kunnskap om hvilke tjenester som har kompetanse til å følge opp videre. Spørreundersøkelsen og intervjuene vi gjennomførte gir også grunnlag for å si at Vivat kursene kan øke kursdeltakernes kunnskap om hvilke ressurser som kan bistå med videre oppfølging. Hele 82 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen svarer at de etter gjennomføring av kurset i noen eller høy grad har bedre kjennskap til hvilke ressurser som kan hjelpe personer som kan være i selvmordsfare. Svarene vi fikk gjennom intervjuene reflekterer også den høye svarprosenten. Intervjuobjektene beskriver gjentatte ganger at de opplever å ha bedre kjennskap til ressurser som kan hjelpe personer i selvmordsfare etter gjennomført kurs.

Atferd

Det neste nivået i evalueringen av Vivat kurs omhandler oppnådd atferdsendring. Her påpeker vi igjen at vi har sett på atferdsendringen til tidligere kursdeltakere, og ikke atferdsendringen til elever i den videregående skole.

Funnene våre indikerer at kursdeltakere ofte opplever at de har tatt i bruk kunnskapen fra kurset når de har gått inn i situasjoner med selvmordsfare. 77 prosent svarer at de har brukt kursets innhold i noen eller høy grad i møte med personer i selvmordsfare. Dette er også i tråd med funnene gjort av BDO, da deres undersøkelser viste at 90 prosent av deltakerne som hadde møtt personer i selvmordsfare, hadde brukt kursets innhold.

Spesielt viser undersøkelsene våre at kursdeltakere opplever at de etter kurs er mer direkte i deres kommunikasjon med personer i selvmordsfare enn tidligere. Kursdeltakere stiller personer i selvmordsfare konkrete spørsmål for å avdekke selvmordsfare. Her ønsker vi å presisere at noen av respondentene nevner at de ikke bare har tatt i bruk kunnskapen de lærte når de har samtalt med elever i selvmordsfare, men at de også har tatt i bruk kunnskapen i samtaler med andre personer for å avklare selvmordsfare. Altså kan funnene våre tyde på at endret atferd hos tidligere kursdeltakere muligens favner bredere enn den opprinnelige målgruppen, som i utgangspunktet er elever på den videregående skole.

Vår spørreundersøkelse inkluderte et noen få ytterligere spørsmål til de respondentene som svarte at de hadde deltatt på kurset Førstehjelp ved Selvmord da dette kurset hadde ytterligere læringsmål enn OPS! kurset. Det fremkommer av spørreundersøkelsen at respondentene opplever det er enklere å lage en plan for å komme seg ut av den akutte selvmordsfaresituasjonen enn tidligere, og at de kommuniserer bedre med personen i selvmordsfare etter kursing.

Åpenhet

Som nevnt tidligere i denne rapporten beskriver det veiledende materiell for kommunene at det er viktig med åpenhet for å normalisere psykisk helse. Funnene våre peker på at tidligere kursdeltakere opplever at det har vært større fokus og åpenhet rundt selvmordsfare på arbeidsplassen etter gjennomført kurs. Intervjuobjektene nevner spesifikt at kurset bidrar til å *ufarliggjøre* temaet selvmord, og at kursingen i noen grad bidrar til å sette fokus på temaet på skolen.

Resultat

Det å gi opplæring til nøkkelpersoner i lokalsamfunnet for å avdekke og samtale med mennesker i selvmordsrisiko blir nevnt av Helsedirektoratet i kapittel 1.1 i det veiledende materialet for kommunene som ett av fire tiltak som har vist lovende resultater i selvmordsforebyggende arbeid. Som nevnt tidligere i denne rapporten har det ikke blitt gjennomført evalueringer som kan fastslå at kursing gjennom Vivat fører til færre selvmord i befolkningen. Vårt datagrunnlag begrenser oss til å vurdere tidligere kursdeltakers *opplevde verdi* av deltakelse. Likevel mener vi det er relevant å nevne at noen av intervjuobjektene påpeker at de har en opplevelse av at kurset påvirker deres handlinger, og at de i noen tilfeller også har en opplevelse av at deres atferdsendring muligens ved spesifikke situasjoner med selvmordsfare har påvirket utfallet positivt. Dette gir oss grunnlag til å argumentere at våre funn til en viss grad kan indikere at Vivat kurs kan ha ført til at Nordland fylkeskommune er nærmere sin nullvisjon for selvmord.

Konklusjon

Vivat kurs fører til økt kunnskap om selvmord blant ansatte i videregående skole, og kursene fører til at kursdeltagere får et positivt skifte i holdninger rundt selvmordsfare. Kursene fører også til at kursdeltakere tilegner seg økt kunnskap om hva man skal gjøre i en situasjon med selvmordsfare, og respondentene indikerer at de tar i bruk kompetansen de har tilegnet seg gjennom kursing i situasjoner med selvmordsfare. Respondentene påpeker også at de tar i bruk kunnskapen i møte med elever, men også i møte med andre personer som ikke er elever i den videregående skole. Vår konklusjon er at Vivat som kompetansehevingstiltak har potensialet til å føre Nordland fylkeskommune nærmere sin nullvisjon.

Vurderinger og anbefalinger

Nordland fylkeskommunes Nullvisjon Selvmord Handlingsplan 2015-2020 gjenspeiler at Nordland er en foregangs fylkeskommune som ønsker å satse høyt på arbeidet med å forebygge selvmord i befolkningen. Dette er en handlingsplan med mange tiltak som favner svært bredt. Den inkluderer universelle tiltak rettet mot store deler av befolkningen og selektive tiltak som er rettet mot spesifikke grupper.

I dette kapittelet presenterer vi våre vurderinger og anbefalinger for det fremtidige arbeidet mot Nullvisjon selvmord.

Nedsette en prosjektgruppe med ansvar for arbeidet

Det gjøres mye arbeid innen andre satsinger og sektorer som støtter opp Nullvisjon for selvmord, men vår oppfatning er at Handlingsplanen i all hovedsak har vært forankret under én seksjon ved fylkeskommunen, nemlig Folkehelse. Videre er det vår forståelse at det er én rådgiver, som del av sin stilling, har hatt hovedansvaret for å overse gjennomføringen av planen. Siden utarbeidelsen av handlingsplanen i 2014, har det vært utskiftninger i hvem som har denne rollen. Den som har ansvaret i dag er den tredje siden handlingsplanen ble utarbeidet.

Til tross for at dette kan betraktes som en sårbar struktur, er vårt inntrykk likevel at man i stor grad har lyktes med å gjennomføre de tiltakene som har blitt prioritert. Vi oppfatter at dette handler om at de involverte enkeltpersonene har fått til et godt samarbeid både innad i fylkeskommunen, men også med andre aktører.

Hvordan fylkeskommunen bør organisere arbeidet med det selvmordsforebyggende arbeidet fremover, avhenger av hvorvidt man fortsatt velger å ha en egen handlingsplan og om man velger å prioritere tiltak som fylkeskommunen har direkte påvirkningskraft på, eller om man velger tiltak som fordrer at kommunene eller andre aktører gjennomfører.

Anbefaling:

Fylkeskommunen bør vurdere å nedsette en prosjektgruppe eller arbeidsgruppe som får ansvar for det selvmordsforebyggende arbeidet. I tillegg bør fylkeskommunen vurdere å i større grad involvere regionale fagmiljøer og brukerorganisasjoner, for eksempel i form av en ressursgruppe. Eksempler på fagmiljøer og brukerorganisasjoner som bør involveres er RVTS Nord, RBUP Nord, og representanter for tjenesteapparatet, som KS, Bufetat, Nordlandssykehuset og LEVE. Fylkeskommunen bør sikre at ansvaret for gjennomføringen av de valgte tiltakene er godt forankret hos de involverte aktørene for å sikre eierskap.

Utarbeide en beskrivelse av status og utfordringsbilde

Den nåværende handlingsplanen inneholder ikke en beskrivelse av status og utfordringsbilde. Helsedirektoratet anbefaler at kunnskapsgrunnlaget bør gi en beskrivelse av blant annet omfanget av selvmord og selvskaading i Nordland, peke på utsatte grupper og på viktige risiko- og beskyttelsesfaktorer og pågående arbeid og tiltak.

Anbefaling:

Handlingsplanen bør ha en innledende beskrivelse av utfordringsbildet i fylket når det gjelder selvmordsstatistikk, resultater fra Ung Data undersøkelsen og andre relevante data, i samsvar med det veiledende materiell for kommunene.

Prioritering av tiltak

Handlingsplan 2015 - 2020 omfattet 49 tiltak, i tråd med anbefalinger fra Helsedirektoratet om å bruke mange strategier samtidig. Til tross for at vår evaluering har vært avgrenset til å omfatte kun fire av tiltakene, sitter vi igjen med en overordnet forståelse av at mange av tiltakene ikke er gjennomført. Det kan tyde på at fylkeskommunen har forsøkt å sette i gang for mange tiltak, og at dette har blitt for ambisiøst å gjennomføre i praksis.

I handlingsplanen fremkommer det hvem som er ansvarlig for gjennomføringen av de ulike tiltakene. En del av tiltakene er omtalt som "Fylkeskommunal oppfølging", mens andre tiltak ville krevd oppfølging fra andre instanser, som blant annet kommuner, RVTS m.fl. Vi har ikke gjort noen inngående undersøkelse av hvorvidt andre involverte aktører har gjennomført de oppgavene de står som ansvarlige for i planen, men hovedinntrykket vårt er at fylkeskommunen ikke har organisert noen struktur for å sikre dette. Gjennom intervjuer er vårt inntrykk at dette ansvaret ikke har vært godt nok informert om og forankret hos de involverte aktørene.

Fylkeskommunen bør gjøre en strammere prioritering av hvilke tiltak som best vil bidra til å realisere nullvisjonen, basert på kriterier som tiltakenes effekt, fylkeskommunens påvirkningsevne og synergier mellom tiltak.

Tiltakenes effekt

Fylkeskommunen bør i den grad det er mulig basere seg på forskningsbasert kunnskap på dette området og i tråd med helsemyndighetenes veiledningsmateriell i prioriteringen av tiltak. Det er dog det fremdeles en viss usikkerhet rundt hvilke intervensjoner og tiltak som er effektive i å redusere selvmord i befolkningen, men dette er ikke ensbetydende med at tiltak som *ikke* har påvist effekt er ineffektive. Det må derfor også være åpent for å utforske nye typer tiltak som kan ha effekt.

Fylkeskommunens påvirkningsevne

I vurderingen fylkeskommunal påvirkningsevne i tiltaket bør det drøftes hvorvidt tiltaket vil kunne forankres under fylkeskommunens egne ansvarsområder, eller om tiltaket fordrer at andre instanser tar på seg ansvaret for gjennomføring. Her vil det være naturlig å gjøre en vurdering av aldersspesifikke tiltak versus tiltak rettet mot hele befolkningen, da mange selvmordsforebyggende tiltak vil ligge utenfor fylkeskommunale ansvarsområder. Ettersom fylkeskommunen har ansvar for videregående opplæring, vil det være naturlig at elever i videregående opplæring er én målgruppe som fylkeskommunen har gode muligheter til å rette tiltak mot, både på universelt, selektert og indikativt nivå. Når det gjelder målgrupper i andre aldre, slik som barn eller eldre mennesker, har ikke fylkeskommunen på samme måte direkte tjenestansvar, da dette i all hovedsak ivaretas gjennom tjenestetilbudene som kommunene har ansvar for. Det vil således være mer krevende å gjennomføre, og forde en større struktur, med bredere involvering og ansvarliggjøring av kommunene for å gjennomføre tiltakene i praksis.

Synergier mellom tiltak

Når man gjør utvalg av tiltak bør det også legges vekt på tiltak som sammen kan gi positive synergieffekter. Eksempelvis vil det være heldig å kombinere for eksempel Vivat kurs, som gir økt kompetanse på å avdekke selvmordsfare, med tiltak som senker terskelen for å oppsøke hjelp, og som tilbys tiltak som sørger for at hjelp fra kyndig helsepersonell er tilgjengelig. Et eksempel kunne være å i tillegg til å kjøre Vivat kurs på skoler, gjøre nettbaserte selvhjelpsverktøy, slik som iFightDepression⁷ kjent og tilgjengelig i Nordland. Her har vi ikke evaluert hvordan fylkeskommunen eventuelt kunne ha iverksatt et slikt tiltak under eget ansvarsområde. Det kan være andre måter å oppnå synergieffekter, alt ettersom hvilke tiltak som blir vurdert opp mot hverandre.

Anbefaling:

---

⁷ L. Mehlum, E. Haga, H. Thomassen, E. Mork, "Bedre behandling av depresjon i primærhelsetjenesten – et viktig selvmordsforebyggende tiltak" i *Utposten nettutgave Nr 2/2018*: <https://www.utposten.no/i/2018/2/utposten-2-2018-a-546> (publiseringsdato ikke oppgitt, lastet ned 12. desember 2019)

I likhet med utarbeidelse av Handlingsplan mot selvmord 2015 - 2020, bør fylkeskommunen gjøre et grundig innsiktsarbeid, med utgangspunkt i fagkunnskap og veiledningsmaterieell fra helsemyndighetene om forebygging av selvmord for å ha et godt kunnskapsgrunnlag om hvilke tiltak som anses å være gode forebyggende tiltak.

Fylkeskommunen bør velge ut færre tiltak enn i nåværende handlingsplan, for å øke muligheten til å gjennomføre dem. Tiltakene bør prioriteres ut ifra antatt effekt, fylkeskommunens gjennomføringsevne og antatte synergieffekter mellom tiltak.

Egen handlingsplan versus inkludering i øvrige planer

PwC har gjennom intervjuer med personer som var involvert i utarbeidelsen og gjennomføringen av planen fått inntrykk av at handlingsplanen har skapt et stort engasjement både innad i fylkeskommunen, men også blant sentrale samarbeidspartnere. Mye kan tyde på at handlingsplanen har bidratt til å skape økt fokus og engasjement rundt temaet. Fra evalueringen er det vårt inntrykk at Nullvisjonen ikke er spesifikt innarbeidet i øvrig regional planstrategi og planverk for Nordland i samsvarende periode.

I det selvmordsforebyggende arbeidet som fylket skal arbeide med fremover må fylkeskommunen gjøre et valg om det skal utarbeides en ny handlingsplan på Nullvisjon selvmord, eller om det selvmordsforebyggende arbeidet skal inngå i en annen handlingsplan, for eksempel under Folkehelse. Våre innledende intervjuer indikerte at det ikke var en entydig mening om det burde utarbeides en ny handlingsplan. Det vil være fordeler og ulemper med å ha en egen handlingsplan på dette området. En fordel kan være økt synlighet av arbeidet, målrettede tiltak og dedikerte ressurser. En ulempe kan være at planen eksisterer på siden av øvrig folkehelsearbeid, og at det kan være krevende å finne optimale strukturer for oppfølging av den.

Anbefaling:

Fylkeskommunen bør vurdere fordeler og ulemper ved å ha en egen handlingsplan for det selvmordsforebyggende arbeidet. Vi anbefaler for øvrig også at nullvisjonen og det selvmordsforebyggende arbeidet innarbeides i regional planstrategi og øvrig planverk på fylkeskommunalt nivå.

Planlegge for måling og evaluering

I utarbeidelsen av nåværende tiltaksplan er det vår oppfatning at tiltak har stått i fokus. Fylkeskommunen har ikke på eget initiativ planlagt for å kunne evaluere tiltakene og om målene er oppnådd, men hadde imidlertid kunnskap om at både Vivat og Den kulturelle skolesekken innhentet tilbakemeldinger fra deltakere fra de tiltakene de har ansvar for.

Anbefaling:

Fylkeskommunen bør utarbeide indikatorer for måloppnåelse knyttet til de ulike tiltakene, og påse at det er iverksatt gode evalueringsmetoder for hvert tiltak for å kunne vise til om tiltaket har hatt ønsket effekt i planperioden. Målgruppens erfaringer med tiltakene bør innhentes.

© 2018 PwC. Med enerett. I denne sammenheng refererer "PwC" seg til PricewaterhouseCoopers AS, Advokatfirmaet PricewaterhouseCoopers AS, PricewaterhouseCoopers Accounting AS, PricewaterhouseCoopers Skatterådgivere AS og PricewaterhouseCoopers Services AS som alle er separate juridiske enheter og uavhengige medlemsfirmaer i PricewaterhouseCoopers International Limited.